

ÎNTOARCEREA DE LA TÂRG. CAPODOPERE ALE PICTURII ROMÂNEȘTI REVENITE ÎN ȚARĂ DE LA NEW YORK WORLD'S FAIR 1939–1940*

de EDUARD ANDREI

Abstract: In several previous conferences and publications (articles or book chapters), I spoke and wrote about the Romanian works of art that remained in the USA after the closing of the 1939–1940 New York World's Fair; among these, I focused on the masterpiece *Return from the Country Fair* by Francisc Șirato, which I discovered at the Romanian Orthodox Church “St. Dumitru” in Manhattan, New York, in 2017. In this paper I will symbolically use the title of this masterpiece to present and analyze the paintings that returned to the country from the New York World's Fair, that I was able to identify, corroborating archival research and museum documentation. They are paintings signed by the most important Romanian artists from the late 19th century – early 20th century and from the interwar period: Th. Aman, N. Grigorescu, I. Andreescu, Th. Pallady, Gh. Petrașcu, N. Tonitza, I. Theodorescu-Sion, Lucian Grigorescu, Marius Bunescu, N. Dărăscu, N. Vermont, Samuel Mütznér. Most of the paintings are currently displayed, or mainly stored, at the National Art Museum of Romania; a few were transferred from there to other museums in Romania; two works by Aman are at the artist's museum. Added to these there are two sculptures authored by women-artists Irina Codreanu and Céline Emilian, currently also located at the National Art Museum of Romania. The study follows the circulation of the artworks on the Bucharest – New York route and back, via Washington, D.C., and analyzes them iconographically, from the perspective of Romania's “self-image for export”.

Keywords: New York World's Fair, Romanian Embassy in Washington, D.C., National Art Museum of Romania, Theodor Aman Museum, U.S. Customs.

În conferințe și publicații anterioare¹ am vorbit / scris despre operele de artă românești care, după încheierea Expoziției Universale de la New York 1939–1940, pe fundalul izbucnirii Celui de-Al Doilea Război Mondial, au rămas în SUA, la: Biserica ortodoxă română „Sf. Dumitru” din Manhattan, New York²; Catedrala ortodoxă română „Sfânta Maria” din Cleveland, Ohio (și în Muzeul Etnic și de Artă Românească aferent bisericii)³; Cathedral of Learning, din cadrul University of Pittsburgh, Pennsylvania, în așa-numita „Romanian classroom”⁴. Obiectele de artă (și o serie de materiale de construcții, provenind din Pavilionul

* Articolul are la bază comunicarea pe care am susținut-o la Colocviul național *Cercetări actuale. Teorie, practică și discurs în arta românească – perioada modernă și contemporană*, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, București, 18 iunie 2025.

¹ Conferințe: *Opere de artă pierdute / redescoperite. Valori ale patrimoniului cultural românesc la Expoziția Universală de la New York 1939–1940*, în cadrul conferinței internaționale *Negocierile româno-americane în educație, știință, cultură și artă / Romanian–American Negotiations in Education, Science, Culture, and Arts*, organizate de Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”, Târgu Mureș, din proiectul *EDERA The Ethos of Dialogue and Education: Romanian – American Cultural Negotiations (1920–1940) / Etosul educației și dialogului: Negocieri culturale româno-americane (1920–1940)* (Proiect PN-III-P4-PCE-2021-0688), 15 iunie 2023; *Capodopere de artă românească la Cleveland, OH (SUA)*, în urma *Expoziției Universale de la New York 1939–1940*, în cadrul *Colocviului Reevaluări critice în arta românească – prima jumătate a secolului XX*, Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, 27 noiembrie 2023. Publicații: *Lost / rediscovered artworks. Values of the Romanian cultural heritage at the New York World's Fair 1939–1940*, în volumul *Romanian–American Negotiations in Education, Science, Culture, and Arts* (editori Cornel Sigmirean, Sonia D. Andraș, Roxana Mihaly), Cluj-Napoca, 2023, p. 191–224; *Opere de artă pierdute / redescoperite. Valori ale patrimoniului cultural românesc la Expoziția Universală de la New York 1939–1940*, în *SCIA. AP*, serie nouă, tomul 13 (57), București, Editura Academiei Române, 2023, p. 125–146; Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939–1940)*, Târgoviște, 2024.

² Vezi *Inventarul obiectelor trimise la Centrul cultural și Muzeul New York*, în Arhivele Naționale Istorice Centrale, București (în continuare ANIC-B), fond 3586, *Ministerul Industriei și Comerțului. Comisariatul General al pavilioanelor României la Expozițiile Internaționale de la Paris (1937) și New York (1939), 1936–1943*, dosar nr. 11/1941, f. 1–12.

³ Vezi *Inventarul obiectelor trimise la Cleveland Parohiei ortodoxe Sf. Maria*, *ibid.*, dosar nr. 11/1941, f. 13–52.

⁴ Vezi *Inventarul obiectelor trimise la Universitatea din Pittsburgh Pennsylvania pentru Odaia Românească*, *ibid.*, dosar nr. 11/1941, f. 57–58.

României și Casa Românească) au fost donate acestor instituții, în 1941, de către Andrei Popovici, fost Comisar general adjunct la Expoziția Universală și, pe atunci, Consul general al României la New York, în baza *Decretului lege pentru lichidarea pavilionului românesc de la Expoziția din New-York, nr. 3845* din 1940⁵.

Între operele rămase în SUA se numără capodopera *Întoarcerea de la târg* de Francisc Șirato (Fig. 1), despre care s-a crezut multă vreme că este dispărută, dar pe care am descoperit-o în 2017 la Biserica ortodoxă română „Sfântul Dumitru” din Manhattan, New York. Pornind, în mod simbolic, de la titlul acestei picturi, de data aceasta voi aborda picturile care au revenit în țară de la New York World’s Fair (*fair = târg*) și pe care am reușit să le identific, coroborând cercetarea de arhivă și documentarea în muzee. Sunt picturi semnate de cei mai importanți artiști români de la sfârșitul secolului al XIX-lea / începutul secolului XX și din perioada interbelică: Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu, Theodor Pallady, Gheorghe Petrașcu, Nicolae Tonitza, Ion Theodorescu-Sion, Lucian Grigorescu, Marius Bunescu, Nicolae Dărăscu, Nicolae Vermont, Samuel Mütznier. Majoritatea picturilor se află azi la Muzeul Național de Artă al României (mai ales în depozite), câteva au fost transferate de aici la unele muzee din țară, iar două lucrări de Aman sunt la muzeul care poartă numele artistului. Acestora li se adaugă două sculpturi realizate de artiste Irina Codreanu și Céline Emilian, aflate azi, de asemenea, la Muzeul Național de Artă al României.

Fig. 1. *Întoarcerea de la târg* de Francisc Șirato, pictura descoperită la Biserica ortodoxă română „Sfântul Dumitru” din Manhattan, New York. Foto: Eduard Andrei.

⁵ *Decret-lege pentru lichidarea pavilionului românesc dela Expoziția din New-York, nr. 3845*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea 1, 274, 20 noiembrie 1940, p. 6510–6511. La Art 7. se preciza: „Statul Român, prin Ministerul Economiei Naționale donează: a) Instituției Universitare American International College din Springfield [sic! Springfield], materialul – marmoră și alabastru – rezultat din dărâmarea pavilionului, precum și dioramele pavilionului, pentru ca această instituție să construiască cu ele o aulă și un muzeu în stil românesc, întreaga cheltuială a dărâmării pavilionului și a transportului materialelor privind această instituție; b) Universității din Pittsburg-Pensylvania [sic! Pittsburgh, statul Pennsylvania], mobilierul și obiectele pe care Comisia le va găsi necesare camerei românești de la această Universitate.” În final, o parte din obiectele de artă și materialele de construcții au ajuns la Catedrala ortodoxă română „Sfânta Maria” din Cleveland, Ohio, și, într-adevăr, la University of Pittsburgh, Pennsylvania. La un moment ulterior al evoluției evenimentelor, în baza *Procesului verbal al Comisiei pentru lichidarea Pavilionului României de la Expoziția New-York 1939/940*, din data de 12 aprilie 1941, acea „instituție universitară” din Springfield (loc numit generic, căci în SUA există mai multe orașe cu acest nume în diverse state, iar documentul nu precizează statul) a fost eliminată ca beneficiar, fiind înlocuită cu Catedrala din Cleveland, Ohio. De asemenea, a apărut, ca nou beneficiar, Biserica ortodoxă română „Sfântul Dumitru” din Manhattan, New York, în ideea constituirii unui Muzeu al Propagandei. Pentru detalii, vezi Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii...*, op. cit., p. 170–174.

Prin acest studiu am identificat, aşadar, în premieră un corpus consistent de lucrări de artă revenite în ţară după participarea la Expoziţia Universală de la New York 1939–1940, şi am documentat circulaţia lucrărilor pe ruta Bucureşti–New York şi retur, via Washington, D.C., pe baza unor documente de arhivă inedite, provenind mai ales din Arhivele Muzeului Naţional de Artă al României, Arhivele Naţionale Istorice Centrale – Bucureşti şi Arhiva Muzeului Municipiului Bucureşti – Muzeul „Theodor Aman”. Totodată, am analizat lucrările din punct de vedere iconografic, din perspectiva „imaginii de export” a României.

Documentele de arhivă demonstrează că o altă destinaţie importantă – pe lângă cele menţionate – a obiectelor de artă plastică şi decorativă care au figurat la Expoziţia Universală de la New York a fost Legaţia (Ambasada) României în SUA de la Washington, D.C.⁶ Conform *Inventarului obiectelor trimise la Legaţiunea Regală a României din Washington, D.C.* (Fig. 2)⁷, aici au ajuns cele mai multe opere de pictură de şevalet, expediate în decembrie 1940 în trei cutii.

INVENTARUL OBIECTELOR

TRIMISE LA LEGATIUNEA REGALA A ROMANIEI DIN WASHINGTON D.C.

62

Numarul	Descrierea Obiectelor	Data trimiterei
Case No.821		Decembrie 1940
1	Painting Th. Aman "Interior de Atelier" out of	1891/836
1	" Andreiescu "Vanat"	" " 1893/836
1	" Th. Aman "Pictura"	" " 1891/836
1	" Th. Aman "Pictura"	" " 1891/836
1	" Pallady "Natura Moarta"	" " 1894/836
1	" Petrascu "Cap de Expresie"	" " 1894/836
1	" Teodorescu-Sion "Vara la tara"	" " 1892/836
1	" Petrascu "Interior"	" " 1894/836
1	" Grigorescu "Peisagiu"	" " 1894/836
1	" Grigorescu "Boi"	" " 1895/836
Case No.822		
1	" Painting Bunesou "Cetatea Bran"	" " 1893/836
1	" Aman "Pictura"	" " 1891/836
1	" Tonitza "Femeie in oerdae"	" " 1892/836
1	" Grigorescu "La marginea padurei"	" " 1892/836
1	" Andreescu "Nud"	" " 1893/836
1	" Pallady "Pe canapea"	" " 1893/836
1	" Darascu "Moschee la Balcio"	" " 1893/836
1	" Bunesou "Biserica Radu Voda"	" " 1893/836
1	" Grigorescu "Peisagiu Sădul Frantei"	" " 1892/836
1	" Mutzner "Fructe la fereastra"	" " 1893/836
Case No.823		
1	" Vermont "Orfanii"	" " 1892/836
1	" Sion "Pictura"	" " 1893/836
1	" "Casa din Bretania" Petrascu	" " 1894/836
1	" Petrascu "Casa din Sighisoara"	" " 1894/836
<p>Tablourile din lazile No.821,822,823 au fost asigurate pentru suma de \$3000.00.</p> <p style="text-align: center;">Obiectele trimise direct dela Expoziția Internațională din Cleveland Ohio</p> <p>1 piece Sculpture "Head" by I. Codreanu</p> <p>1 " Sculpture "Head" by C. Emilian</p> <p>Aceste doua sculpturi au fost asigurate pentru sumade \$800.00 si sunt proprietatea Statului Roman.</p>		

Fig. 2. ANIC-B, Fond 3586. Ministerul Industriei și Comerțului. Comisariatul General al pavilioanelor României la Expozițiile Internaționale de la Paris (1937) și New York (1939), 1936–1943, Dosar 11/1941, *Inventarul obiectelor trimise la Legațiunea Regală a României din Washington, D.C.*, f. 62.

⁶ Vezi *Inventarul obiectelor trimise la Legațiunea Regală a României din Washington, D.C.*, în ANIC-B, fond 3586, Ministerul Industriei și Comerțului. Comisariatul General al pavilioanelor României la Expozițiile Internaționale de la Paris (1937) și New York (1939), 1936–1943, dosar nr. 11/1941, f. 61–67.

⁷ *Ibid.*, f. 62.

Cutia nr. 821 conținea: *Interior de Atelier* și alte două picturi fără titlu de Theodor Aman; *Vânat* de Ion Andreescu; *Natură moartă* de Theodor Pallady; *Cap de Expresie* și *Interior* de Gheorghe Petrașcu; *Vara la țară* de Ion Theodorescu-Sion; *Peisagiu* și *Boi* de Nicolae Grigorescu.

Cutia nr. 822: *Cetatea Bran* și *Biserica Radu Vodă* de Marius Bunescu; o pictură fără titlu de Theodor Aman; *Femeie în cerdac* de Nicolae Tonitza; *La marginea pădurii* și *Peisagiu Sudul Franței* de Grigorescu (documentul nu precizează și prenumele artistului, dar – după cum voi arăta mai jos, prin coroborare cu un alt document, este vorba despre o lucrare de Nicolae Grigorescu și una de Lucian Grigorescu); *Nud* de Ion Andreescu; *Pe canapea* de Theodor Pallady; *Moschee la Balcic* de Nicolae Dărăscu; *Fructe la fereastră* de Samuel Mütznar.

Cutia nr. 823: *Orfanii* de Nicolae Vermont; o pictură fără titlu de Ion Theodorescu-Sion; *Casă din Bretania* și *Casă din Sighișoara* de Gheorghe Petrașcu.

Potrivit documentului, toate acestea fuseseră asigurate pentru suma de \$3000.

Tot la Washington, D.C. au mai ajuns trei picturi de N. Grigorescu (altele decât de cele menționate, acestea fiind expediate în lada nr. 825, prin Railway Express Agency, în data de 26 martie 1941)⁸, o pictură murală de Al. Mazilescu⁹ și mai multe sculpturi – între care un *Cap* de Irina Codreanu și un *Cap* de Céline Emilian (acestea două fiind asigurate pentru \$800)¹⁰ –, precum și piese de artă decorativă, mobilier, instrumente muzicale, cărți. Din partea Legației, documentul este semnat de primire, la data de 8 aprilie 1941, de Brutus Coste, Însărcinat cu Afaceri.

Ținând cont de funcția specifică a Legației / Ambasadei de la Washington, D.C., aceea diplomatic-oficială și de reprezentare a României în SUA, ca instituție de stat, soarta picturilor de șevalet și a sculpturilor ajunse aici a fost una diferită de aceea a lucrărilor trimise la Biserica ortodoxă română „Sf. Dumitru” din Manhattan, New York (în ideea înființării unui Muzeu al Propagandei, care, în cele din urmă, nu s-a mai realizat). De la Ambasada României – în etape, începând din 1950 –, acestea s-au întors în țară și au fost ulterior incluse în patrimoniul Muzeului de Artă al R.P.R., înființat în 1948, devenit apoi Muzeul de Artă al R.S.R., iar, din 1990, Muzeul Național de Artă al României (MNAR), unde sunt și astăzi – din păcate, cele mai multe în depozite, în colecția permanentă putând fi văzute doar cele două picturi de Andreescu, *Vânat* și *Nud*, și o pictură de Aman, *Petrecere cu lăutari*.

Acest lucru se explică prin faptul că MNAR, alături de Muzeul Municipiului București, a fost „moștenitor” principal al vechii Pinacotei a Statului, de unde au provenit majoritatea picturilor care fuseseră trimise la Expoziția Universală de la New York, după cum se poate observa dintr-un alt document de arhivă. Mă refer – mergând, de data aceasta, pe ruta de plecare a operelor de artă din țară – la polița de asigurare nr. 13364 / 28 martie 1939 pentru transportul lucrărilor de la București la New York (Fig. 3)¹¹, document ce poartă ștampila Societăților de asigurare *Dacia-România, Naționala, Generala, Agricola – Fonciera, Adriatica & Steaua României* și în care sunt listate 30 de picturi, asigurate pentru suma totală de 1.600.000 lei. Din respectiva poliță rezultă că cele mai multe lucrări (24) – cele de Arthur Verona, Nicolae Tonitza, Lucian Grigorescu, Nicolae Grigorescu, Ion Theodorescu-Sion, Nicolae Vermont, Francisc Șirato, Ion Andreescu, Marius Bunescu, Theodor Pallady și Gheorghe Petrașcu (în ordinea în care apar în document) – proveneau din Pinacoteca Statului, excepție făcând cele patru picturi de Theodor Aman, care aparțineau Muzeului Theodor Aman, și cele două picturi ale cuplului Rodica Maniu – Samuel Mütznar (câte una de fiecare), preluate direct de la artiști.

⁸ *Ibid.*, f. 65.

⁹ *Ibid.*, f. 66.

¹⁰ *Ibid.*, f. 62.

¹¹ *Polița de asigurare nr. 13364/ 28 martie 1939 pentru transportul lucrărilor la New York*, în ANIC-B, fond 697, *Fundațiile Culturale Regale – Centrala, 1921–1946, Direcția Administrativă, Serviciul Contabilității*, dosar nr. 211 / 1939, f. 288.

ad polița de asigurare No 13364

No. înscrisului	Autorul	Subiectul	Valoarea	Proprietarul
R G 1891	A. Verona	Joe	50.000.-	Pinacoteca Statului
"	Th. Aman	Masă la țară	50.000.-	Muzeul Th. Aman
"	"	Horă	100.000.-	" 288
"	"	"	50.000.-	"
"	"	Atelierul autorului	100.000.-	"
1892	Tonița	Fată în pridvor	50.000.-	Pinacoteca Statului
"	Lucian Grigorescu	Peisagiu	20.000.-	"
"	M. Grigorescu	"	100.000.-	"
"	Th. Sion	În sat	30.000.-	"
"	"	Natură moartă	30.000.-	"
"	Vermont	Curte la C. Lung	30.000.-	"
"	Fr. Sirato	Întoarcere dela Târg	80.000.-	"
1893	Andreescu	Nud	100.000.-	"
"	M. Bunescu	Castelul Bran	40.000.-	"
"	V. Dărăescu	Balcic	30.000.-	"
"	Andreescu	Natură moartă	100.000.-	"
"	M. Bunescu	Biserică	40.000.-	"
"	Th. Pallady	Femeia în roz	50.000.-	"
"	Rodia Maniu	Aquarele	20.000.-	S. Muetzner
"	Muetzner	Natură moartă	20.000.-	"
1894	Gh. Petrașcu	Portret	50.000.-	Pinacoteca Statului
"	"	Interior la țară	50.000.-	"
"	"	Peisagiu	50.000.-	"
"	"	"	50.000.-	"
"	Th. Pallady	Natură moartă	40.000.-	"
1895	H. Grigorescu	Cioban	50.000.-	"
"	"	Car cu boi	30.000.-	"
"	"	Casă în pădure	50.000.-	"
"	"	Casă la țară	50.000.-	"
"	"	La arat	30.000.-	"
Total Lei			1.600.000.-	

Fig. 3. ANIC-B, Fond 697. Fundațiile Culturale Regale – Centrala, 1921–1946, Direcția Administrativă, Serviciul Contabilității, Dosar 211 / 1939, Polița de asigurare nr. 13364 / 28 martie 1939 pentru transportul lucrărilor la New York, f. 288.

Potrivit unui alt document de arhivă – adresa nr. 11.860/ 1939¹² din partea Ministerului Cultelor și Artelor. Direcția Artelor (ministrul era, la acea vreme, avocatul Nicolae Zigre¹³) către directorul Pinacotecii Statului (pe atunci, custode era sculptorul Theodor Burcă¹⁴) (Fig. 4) –, selecția lucrărilor din pinacotecă pentru a fi expuse la New York i-a aparținut pictorului Jean Al. Steriadi, ca reprezentant al ministerului: „În urma intervenției No. 901/ 1939, a Comisariatului General al Pavilionului României la Expoziția Universală din New-York, avem onoare a vă aduce la cunoștință că Ministerul a aprobat ca, în cadrul participării noastre (...) să se împrumute pentru decorarea interioarelor Casei Românești tablourile pe cari Dl. Jean Al. Steriadi, delegatul Ministerului, le va alege în acest scop. Vă rugăm să binevoiți a dispune ca încredințarea tablourilor să se facă Comisariatului General al Pavilionului României, cu toate formele legale și contra polițe de asigurare (...)”. În baza acestui document, se poate specula, așadar, că „ imaginea de export” a României lui Carol al II-lea la Expoziția Universală de la New York, reflectată prin pictură, a fost mai degrabă rezultatul unei alegeri subiective aparținând pictorului Steriadi, pe care îl recomandau funcțiile de conducere a unor instituții muzeale – a fost director al Muzeului Theodor Aman (1909–1915), apoi al Muzeului Kalinderu (1915–1949) –, calitatea de profesor de pictură la Școala Națională de Arte Frumoase din București (din 1928, devenind mai târziu, în anii 1944–1949, chiar rectorul instituției)¹⁵, precum și bogata sa activitate artistică. Totodată, ca reprezentant al Ministerului, Steriadi trebuie să fi fost la curent cu viziunea Comisariatului General al României pentru expoziția de la New York, condus de eminentul sociolog Dimitrie Gusti¹⁶, și cu faptul că cele două clădiri emblematică ale țării noastre propuneau, la nivel arhitectonic, o imagine duală a identității României la New York World’s Fair. Pe de o parte, Casa Românească de arh. Octav Doicescu valoriza tradiția, ca legitimare a unui specific național bazat pe un trecut istoric glorios sau mitic, cu nota sa de pitoresc și exotism oriental, hibridând surse din vechea arhitectură din Moldova și din Țara Românească. Pe de altă parte, prin Pavilionul României – opera prințului-arhitect G.M. Cantacuzino –, cu volumele sale epurate și geometrizate, în așa-zisul „stil Carol al II-lea”, se dorea ancorarea în realitatea contemporană a României, ca țară modernă, occidentalizată, industrializată, proiectându-se totodată cu succes în viitor, în „World of Tomorrow” („Lumea de mâine”), care constituia genericul Expoziției Universale de la New York.

Ca urmare, această imagine a unei României „în doi timpi” era reflectată și la nivelul componentei artistice. Picturile alese de Ministerul Cultelor și Artelor prin intermediul lui Steriadi erau destinate Casei Românești, așadar menite a exprima tradiția și specificul național. De aceea nu este de mirare că majoritatea lucrărilor pot fi circumscrise temei țărănești, fiind legate de o țară agrară sau de obiceiuri și costume populare, așa cum e cazul celor două pânze pe care le-am descoperit la Biserica ortodoxă română „Sfântul Dumitru” din Manhattan, New York – *Întoarcerea de la târg* de Francisc Șirato și *Spartul horei / Joc* de Arthur Verona –, dar și al lucrărilor la care mă voi referi în continuare și care s-au întors în țară, a căror iconografie cuprinde: personaje din lumea satului; peisaje naturale sau cu arhitecturi, cu iz bucolic sau exotic; monumente istorice (la care se adaugă câteva naturi statice sau scene intimist-simbolice de interior).

Între cele două surse de arhivă sus-menționate – *Inventarul obiectelor trimise la Legațiunea Regală a României...* (marcând traseul lucrărilor pe ruta New York–Washington, D.C.) și *polița de asigurare...* (pentru ruta București–New York) – există unele incongruențe, în special în privința titlurilor, dar ambele m-au ajutat, într-o primă fază a cercetării, la reconstituirea listei de pictori români prezenți în Expoziția Universală. De pildă, polița include – în clar, de data aceasta – numele lui Lucian Grigorescu, precum și numele lui Francisc Șirato și Arthur Verona, care nu se mai regăsesc în *Inventar...*, deoarece lucrările

¹² Arhivele Muzeului Național de Artă al României (în continuare Arhivele MNAR), Secția Artă românească modernă, Dosar Inventare – Procese verbale. Intrări-ieșiri Simu, Adresa nr. 11.860/ 1939 din partea Ministerului Cultelor și Artelor. Direcția Artelor către directorul Pinacotecii Statului, f. 111.

¹³ Cf. <http://www.patrimoniubotosani.ro/Ministrii%20culturii.htm> (accesat 17 iunie 2025).

¹⁴ Vezi Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la cunoașterea activității sculptorului Theodor Burcă*, în *București. Materiale de Istorie și Muzeografie*, XXII, București, 2008, p. 219–254.

¹⁵ Vezi: G. Opreșcu, *Jean Al. Steriadi*, București, Casa de librărie și editură Arta, 1943 (ediția a II-a); Liza Damadian, *Jean Al. Steriadi. Desene și gravuri* (catalog), Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 8–16; Călin Dan, *Jean Al. Steriadi*, București, 1988, p. 77–85.

¹⁶ Vezi Dimitrie Gusti, *Participarea României la Expoziția Internațională de la Paris (1937) și New York (1939)*, în *D. Gusti – Opere* (texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu), vol. III, București, Editura Academiei R.S.R., 1970, p. 93. Îngrijitorii volumului nu precizează când și unde a avut loc comunicarea respectivă, dar din text se deduce că este vorba despre o comunicare făcută într-o ședință publică a Academiei Române (vezi și *Comentarii și note*, p. 462).

acestora doi au rămas în SUA. În plus, pentru identificarea picturilor, am folosit cronicile de epocă dedicate prezenței României la Expoziția Universală de la New York, scrise de doi artiști care au vizitat expoziția și care chiar au avut expuse propriile lucrări: Ilie (Elie) Cristoloveanu¹⁷ (deja stabilit în SUA, la acea vreme, nu a figurat în selecția oficială, dar a expus, temporar probabil, *Portretul lui Enescu*, în Pavilionul României) și Olga Greceanu¹⁸ (a cărei pictură monumentală în ulei, imitând tapiseria și fresca, executată în colaborare cu pictorul-comandor Dimitrie Știubei, *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia*, a fost expusă, pe toată lungimea unui perete, în al doilea salon al Casei Românești, numit Salonul de onoare, destinat banchetelor oficiale¹⁹; de asemenea, artista a expus în Casa Românească, un tablou reprezentându-l pe *Regele Carol al II-lea*).

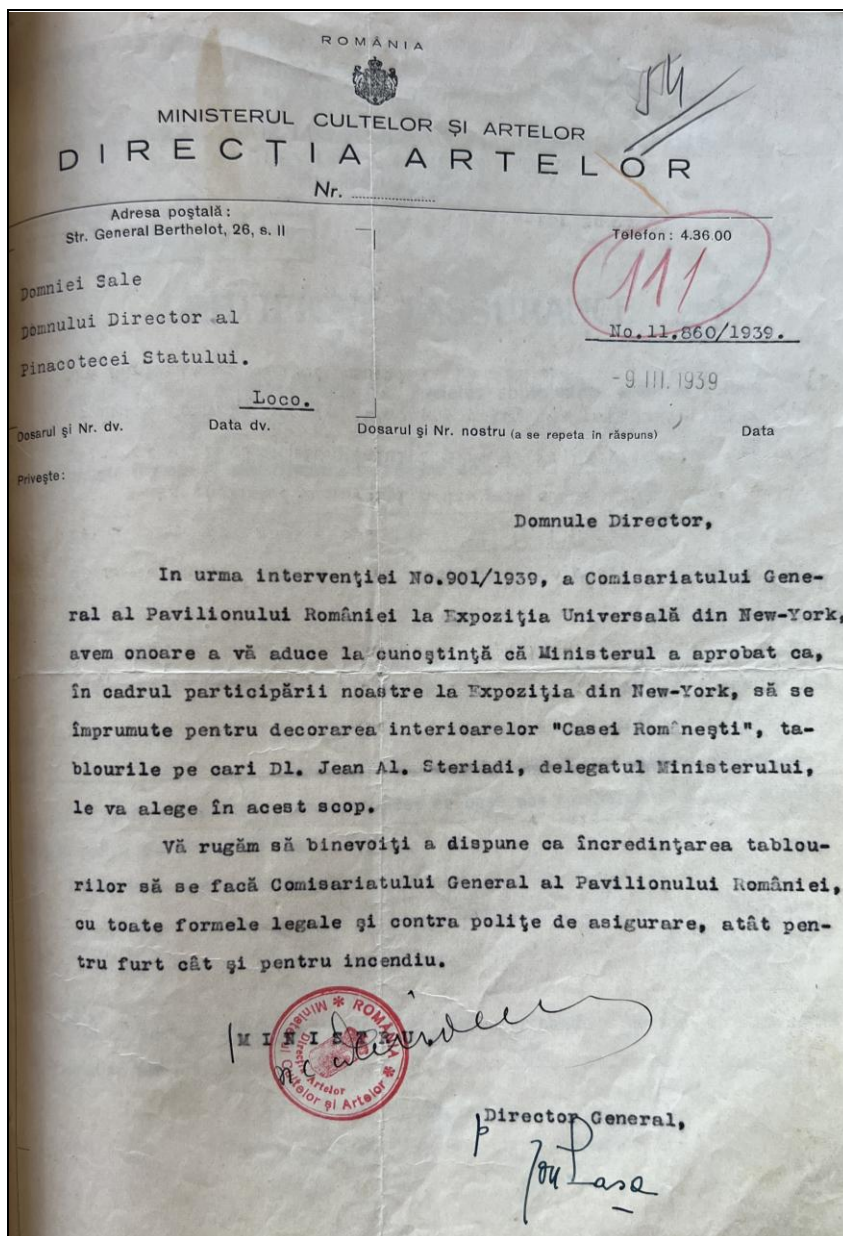

Fig. 4. Arhivele MNAR, Secția Artă românească modernă, Dosar Inventare – Procese verbale. Intrări-ieșiri Simu, Adresa nr. 11.860/1939 din partea Ministerului Cultelor și Artelor. Direcția Artelor către directorul Pinacotecii Statului, f. 111.

¹⁷ Ilie (Elie) Cristoloveanu a semnat cronicile despre participarea României la Expoziția Universală în ziarele diasporei române din SUA – *American Romanian News* (no. 109, 16 sept. 1939, p. 3, și no. 110, 19 sept. 1939, p. 3.) și *Solia / The Herald* (24 sept. 1939, p. 1 și p. 3, și 1 oct. 1939, p. 1 și p. 3) – și în cele din țară – *România* (nr. 447, 27 august 1939, p. 2) și *Neamul românesc* (nr. 194, 3 sept. 1939, p. 1, 2). Vezi Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii...*, op. cit., p. 198–210.

¹⁸ Olga Greceanu a semnat cronicile în *Universul* (nr. 193, 17 iulie 1939, p. 17, și nr. 194, 18 iulie 1939, p. 5).

¹⁹ Vezi Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii...*, op. cit., p. 135–137.

Am cercetat și rarele fotografii de epocă ilustrând interioarele celor două clădiri care au reprezentat România la Expoziția Universală de la New York – Pavilionul României și Casa Românească. În aceste fotografii, apar uneori în fundal și picturi de șevalet, dar mici, îngreunând identificarea. Totuși, într-una dintre ele, surprinsă în sala de recepție de la etajul Casei Românești, am putut recunoaște pe peretele din fundal, spre centrul imaginii, o pictură a lui Nicolae Tonitza (Fig. 5)²⁰. Este vorba, după cum voi detalia mai jos, despre:

– Nicolae Tonitza, *Femeie în cerdac*, nedatat (cca. 1921–1924), ulei pe carton transferat pe pânză, 100,8 × 70,7 cm, MNAR, inv. 320/320²¹ (Fig. 6).

Inițial, după descoperirea în 2017 a celor două picturi de Francisc Șirato și Arthur Verona la Biserica ortodoxă română „Sf. Dumitru” din Manhattan, New York, am considerat puțin probabil ca celelalte picturi de șevalet participante la Expoziția Universală să fi revenit în țară. Cu toate acestea, pictura lui Tonitza din fotografia de epocă alb-negru îmi persista în memorie și aveam impresia că am mai văzut-o undeva, relativ recent, în versiune color. Ori acest lucru nu ar fi fost posibil decât dacă lucrarea s-ar fi întors în țară. Continuând cercetarea, am găsit pe site-ul CIMEC (Centrul de Informatică, Memorie și Sinteză Culturală)²² al Institutului Național al Patrimoniului, o imagine color a lucrării lui Tonitza, *Femeie în cerdac* (cca. 1924, ulei pe carton) – reprezentare a soției artistului în cerdacul locuinței familiei de la Vălenii de Munte. Lucrarea figura în colecția Muzeului Național de Artă al României, clasată în categoria „Tezaur”, prin Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2022/19.01.2004, poziția 20 (la acea vreme, ministrul era acad. Răzvan Theodorescu). De asemenea, lucrarea este reprodusă în monografia *Tonitza* de Barbu Brezianu (1986, il. 23)²³, precum și în catalogul expoziției *Culorile grădinii în peisajul românesc (1850–1955)*, organizate în 2006, cu prilejul Anului Francofoniei²⁴ (il. 109). Asemănarea dintre imaginea de epocă alb-negru și cea color mi s-a părut a fi de 1:1.

Fig. 5. Casa Românească, Sala de recepție de la etaj. Fotografie alb-negru de Compania fotografică Underwood and Underwood, New York. Platinotipie, 27 × 35 cm, Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe, inv. 209504.

²⁰ Fotografie alb-negru de Compania fotografică Underwood and Underwood, New York. Platinotipie, 27 x 35 cm, Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de Stampe, inv. 209504. A fost reprodusă, între altele, în: G.M. Cantacuzino, *Participări românești la expoziții internaționale*, în *Arhitectura*, nr. 1, ianuarie–martie 1941, p. 168; Adriana-Natalia Bangălă (coord.), *România în timpul regelui Carol al II-lea* (catalog de expoziție), Biblioteca Academiei Române, București, 2019, p. 181.

²¹ Primul număr reprezintă numărul unic de inventar din Gestiunea Generală, iar al doilea număr este numărul de inventar din secție. În acest caz coincid, dar la alte lucrări diferă.

²² https://clasate.cimec.ro/Detailu_en.asp?tit=pictura--Tonitza-Nicolae--Femeie-in-cerdac&k=4A1F3C9F82E04C82BCFFEE0FFD1F0031 (accesat 3 iunie 2025).

²³ Barbu Brezianu, *N.N. Tonitza*, București, 1986, il. 23, p. nenumărată.

²⁴ Denia Mateescu, Rodica Matei, Ruxandra Dreptu, Ileana Busuioc (traducere în limba franceză), *Culorile grădinii în peisajul românesc / Les couleurs du jardin dans le paysage roumain 1850–1955* (catalog), Muzeul Național de Artă al României, București, 2006, il. 109, p. 198.

Fig. 6. Nicolae Tonitza, *Femeie în cerdac*, nedatat (cca. 1921–1924), ulei pe carton transferat pe pânză, 100,8 × 70,7 cm, MNAR, inv. 320 / 320. Foto: Eduard Andrei.

Acesta a fost declicul care a determinat reconsiderarea ipotezei de lucru și reorientarea cercetării către posibilitatea ca unele lucrări să fi revenit în România, reușind, în cele din urmă, să le identific, cu ajutorul specialiștilor MNAR²⁵. Conservatoarea Costina Anghel, de la Secția de Artă Românească Modernă, mi-a confirmat asemănarea dintre lucrarea din fotografia de epocă și cea de pe site-ul CIMEC. Am presupus că, dacă lucrarea a fost la New York, este posibil să aibă pe spate o ștampilă vamală sau vreun înscris care să dovedească participarea la Expoziția Universală. Am aflat însă că lucrarea respectivă a fost restaurată de câteva ori – ultima dată în 2006 –, fiind executată inițial pe carton, apoi transpusă pe pânză, astfel încât spatele actual nu mai prezintă indicii. Imaginile documentare din timpul restaurării arată eticheta de participare a lucrării la expoziția de artă românească de la Paris din 1925²⁶, dar nimic legat de New York...

Deși părea un drum închis, am continuat cercetarea, extinzând sursele. Pe lângă documentele de arhivă sus-menționate, s-au dovedit utile și alte materiale: catalogul Pinacotecii Statului din 1930²⁷, în care se regăseau unele lucrări din liste, sau catalogul expoziției *Mitul Național* (2012, MNAR)²⁸ și resurse online (inclusiv CIMEC, pe care însă nu se regăseau și celelalte lucrări care mă interesau). În cazul lui Grigorescu, titluri generice, purtate de mai multe lucrări ale sale, precum *Peisaj* sau *Car cu boi*, m-au făcut să cred că sunt în căutarea „acului în carul cu fân”. În final, cercetarea desfășurată în Arhivele MNAR și în depozitele muzeului a confirmat ipoteza revenirii în țară a unor lucrări. A fost suficientă identificarea participării uneia dintre lucrări și apoi, pe baza numerelor de inventar învecinate și prin coroborarea documentelor de arhivă, le-am putut descoperi și pe celelalte. Identificarea primei lucrări s-a făcut cu ajutorul etichetei vămii americane, U.S. Customs, care se mai regăsește pe spatele unora dintre picturile românești care au participat la New York World's Fair. În acest prim caz, este vorba despre spatele lucrării lui Dărăscu (Fig. 7). Eticheta respectivă este o probă indiscutabilă a participării și conține două elemente stilizate – Perisfera, ca o „bulină” orange, și Obeliscul –, simbolurile Expoziției Universale de la New York din 1939–40, sub genericul „Lumea de mâine”, a căror machetă a fost publicată în *Realitatea ilustrată* încă din 1937 (Fig. 8)²⁹.

Fig. 7. Eticheta vămii americane (U.S. Customs), cu stilizarea perisferii și obeliscului, pe spatele lucrării *Moschee la Balcic* de Nicolae Dărăscu.
Foto: Eduard Andrei

²⁵ Mulțumesc pe această cale: directorului general Călin Stegorean, care mi-a acordat permisiunea de a cerceta în arhivele și în depozitele muzeului în 2024–2025, directorului general interimar Ervin Kesler, care mi-a acordat dreptul de reproducere a imaginilor în 2025, conservatoarei Costina Anghel, de la Secția de Artă Românească Modernă, care m-a ajutat în identificarea lucrărilor, conservatoarei Panseluța Durlea, de la Biroul Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă și arhivistei Marga Stanciu, de la Arhiva MNAR, care m-au sprijinit în depistarea documentelor relevante pentru cercetarea mea.

²⁶ Expoziția de artă românească veche și modernă, organizată la Musée du Jeu de Paume, Paris, 25 mai – 1 august 1925. Vezi *Exposition de l'Art Roumain Ancien & Moderne* (catalog), Imprimerie Georges Petit, Paris, 1925.

²⁷ Ministerul Instrucțiunii Publice, *Pinacoteca Statului*, Ateneul Român, București, 1930.

²⁸ Lucian Boia, Monica Enache, Valentina Iancu, *Cuvânt-înainte* de Roxana Theodorescu, documentare: Alexandru Davidian, Teodora Dinu, *Mitul național: Contribuția artelor la definirea identității românești: 1830–1930* (catalog), Muzeul Național de Artă al României, București, 2012.

²⁹ Macheta pentru Obelisc și Persisferă – simbolurile *Lumii de mâine* și principalele atracții la Expoziția Universală de la New York 1939–40. Foto alb-negru în *Realitatea ilustrată*, nr. 567, 1 decembrie 1937, p. 10.

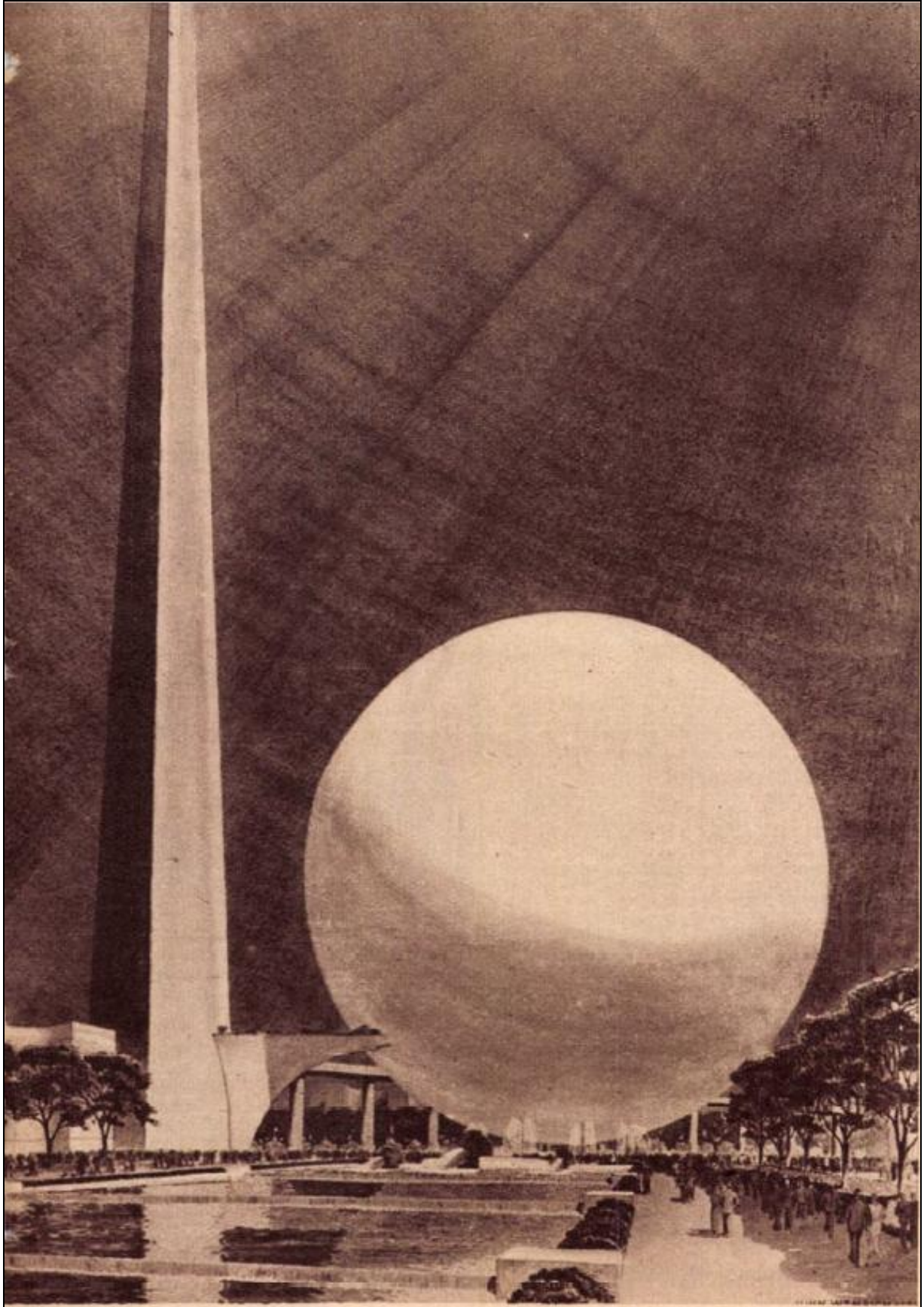

Fig. 8. Macheta pentru Obelisc și Persisferă – simbolurile *Lumii de mâine* și principalele atracții la Expoziția Universală de la New York 1939–40. Foto alb-negru în *Realitatea ilustrată*, nr. 567, 1 decembrie 1937, p. 10.

Prezint în continuare lucrările donate Legației / Ambasadei României de la Washington, D.C., și care s-au întors în țară. Acestea au revenit în două etape, inițial în 1950 (la 10 ani de la încheierea Expoziției Universale de la New York), apoi abia în 1978–1979 (la aproape 40 de ani de la expoziție), fiind trimise la București de la Ambasada României la Washington, D.C., prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe.

Mai întâi, conform *Procesului verbal de predare-primire / 9 august 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe* (Fig. 9)³⁰ – document semnat de „Binder Solomon, gestionarul magaziei Inventare, asistat de tov. Ion Pogăceanu din partea Ministerului Afacerilor Externe”, pentru predare, și, respectiv, de „Velicu Gheorghe, gestionar la Muzeul de Artă al R.P.R., asistat de tov. Octav Angheluță, din partea Comitetului Pentru Artă”, pentru primire – au intrat în patrimoniul muzeului următoarele lucrări care participaseră la Expoziția Universală de la New York:

– Nicolae Grigorescu, *Casă de țară (Casă în pădure)*, ulei pe lemn, 24,5 × 45 cm, inv. 190/190; Lucrarea a fost transferată la Muzeul Regional de Artă Galați, cf. Dispoziției 367/ 11.04.1966³¹;

– Nicolae Grigorescu, *Casă de țară cu figuri (Casă la țară)*, nedatat (cca. 1893–1900), ulei pe lemn, 24,5 × 45,4 cm, MNAR, inv. 189/189 (Fig. 10);

– Gheorghe Petrașcu, *Interior*, 1927, ulei pe pânză, 45,5 × 60,5 cm, MNAR, inv. 251/251 (Fig. 11);

– Gheorghe Petrașcu, *Case din Sighișoara*, 1922, ulei pe carton, 49,5 × 60,4 cm, MNAR, inv. 252/252 (Fig. 12);

– Nicolae Grigorescu, *Car cu boi trecând un vad*, nedatat (cca. 1895–1900), ulei pe lemn, 24,5 × 45 cm, inv. 191/191; Lucrarea este împrumutată la Muzeul Județean de Artă Prahova „Ion Ionescu – Quintus”;

– Nicolae Grigorescu, *Cioban*, nedatat (cca. 1900–1906), ulei pe lemn, 24,5 × 45 cm, MNAR, inv. 192/192 (Fig. 13);

– Nicolae Grigorescu, *Intrare în pădure (Peisaj, La marginea pădurii)*, nedatat, ulei pe pânză, 55 × 88 cm, inv. 188/188; Lucrarea a fost transferată la Muzeul de Artă Iași, cf. Deciziei Comitetului Pentru Artă (CPA) nr. 2229/ 21.11.1951;

– Theodor Pallady, *Natură statică cu pălărie și călămară*, nedatat, ulei pe carton; 61 × 50 cm, MNAR, inv. 240/240 (Fig. 14). E interesant că e pictat și pe spate (o femeie citind în fotoliu). Pe lângă eticheta vămii americane (păstrată fragmentar), atestând participarea la Expoziția Universală de la New York, pe spatele lucrării sunt și etichete de participare la expoziția Pallady de la Moscova (august 1973), la o expoziție de la Musée des Beaux-Arts din Bordeaux (22 martie – 14 aprilie 1974) sau la o expoziție de la Musée d'Art de la Ville de Paris (fără a se menționa anul);

– Theodor Pallady, *Pe canapea (Portret de femeie)*, nedatat (cca. 1908–1912), ulei pe carton, 51 × 65 cm, MNAR, inv. 239/239 (Fig. 15);

– Nicolae Grigorescu, *La arat*, nedatat, ulei pe lemn, 22,5 × 35 cm, inv. 193/193. Lucrarea a fost transferată la Muzeul Regional de Artă Galați, cf. Dispoziției 367/ 11.04.1966³²;

– Gheorghe Petrașcu, *Cap de femeie (Cap de expresie)*, nedatat, ulei pe pânză, 46,5 × 38 cm, inv. 250/250. Lucrarea a fost transferată la Muzeul Regional Bacău, cf. Dispoziției 716/ 04.08.1964³³;

– Nicolae Dărăscu, *Moschee la Balcic (Moschee turcească / Moschee din sudul Dobrogei)*, nedatat, ulei pe carton, 65 × 53 cm, MNAR, inv. 40/40 (Fig. 16). Etichetele de pe verso atestă includerea lucrării în retrospectiva Dărăscu de la Muzeul de Artă al R.P.R. (1966), în expoziția *The Light of Eastern Europe*, de la Tokyo (aug. – dec. 1995) sau în expoziția *Balcicul în pictura românească*, de la Muzeul de Artă Constanța (nov. 2003 – ian. 2004);

– Ion Andreescu, *Vânat (Lișiță)*, nedatat (cca. 1881), ulei pe pânză, 69,8 × 54,3 cm, MNAR, inv. 10/10 (Fig. 17). Etichetele de pe verso atestă participarea la expoziția *The Light of Eastern Europe*, de la Tokyo (aug. – dec. 1995); Lucrarea este expusă în colecția permanentă a MNAR;

– Ion Andreescu, *Nud în pădure*, nedatat (cca. 1879–1881), ulei pe pânză, 59,8 × 80 cm, MNAR, inv. 9/9 (Fig. 18). Pe verso, etichetă de participare la expoziția comemorativă Ion Andreescu de la Muzeul de Artă al R.S.R. Lucrarea a fost reantolată. Conform plăcuței de pe ramă, tabloul a fost „restaurat prin sponsorizare, în memoria doamnei Rodica Celea”. Lucrarea este expusă în colecția permanentă a MNAR.

³⁰ Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1/1950. Primiri opere de artă, *Proces verbal de predare-primire / 9 august 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe*, f. 7.

³¹ Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 2 / 1996 – Ieșiri, f. 82 și 84.

³² *Ibid.*

³³ Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1 / 1964 – Ieșiri, f. 52 și 54.

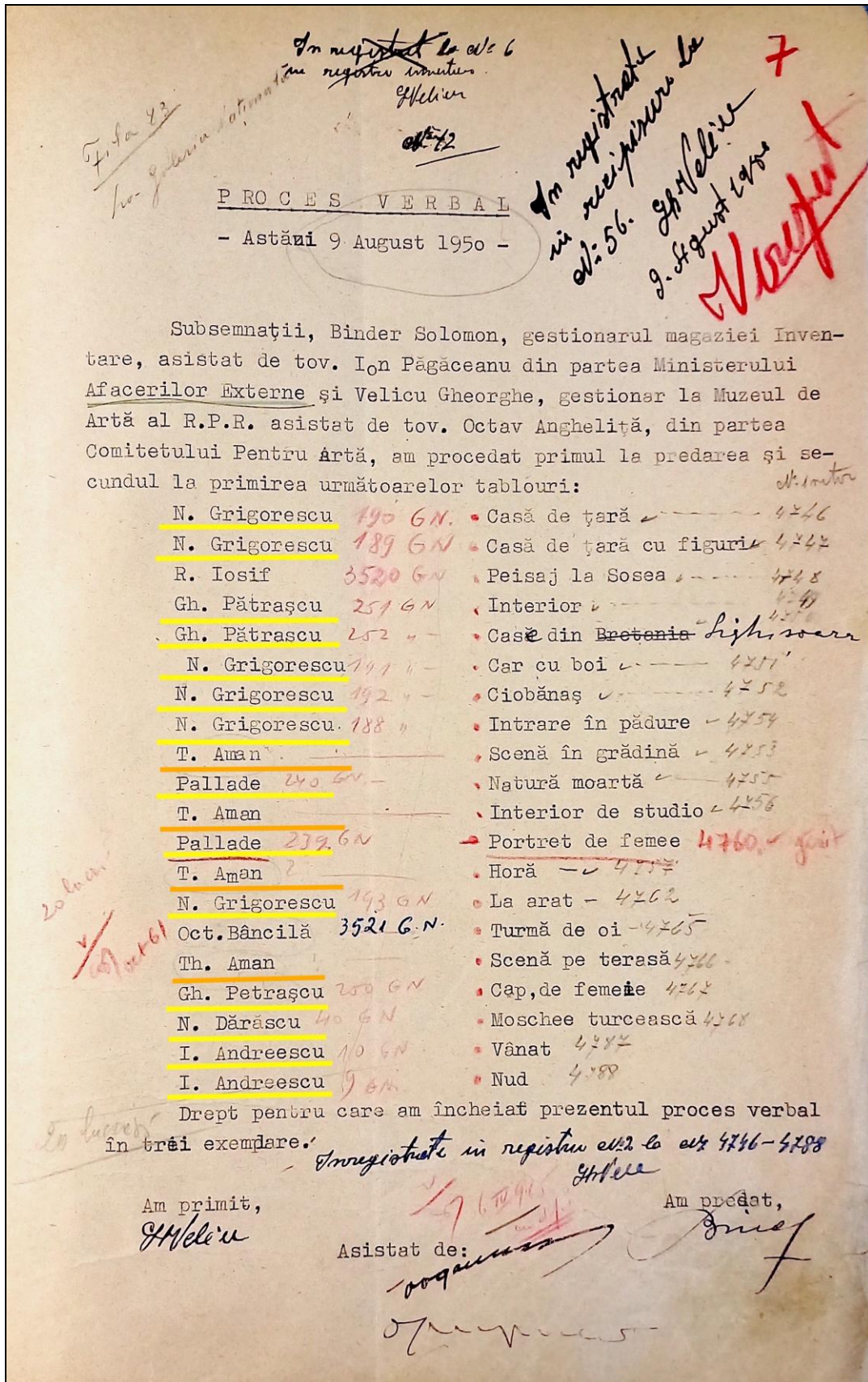

Fig. 9. Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1/1950. Primiri opere de artă, Proces verbal de predare-primire / 9 august 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe, f. 7.

Fig. 10. Nicolae Grigorescu, *Casă la țară*, nedatat (cca. 1893–1900), ulei pe lemn, 24,5 × 45,4 cm, MNAR, inv. 189/189.
Foto: Eduard Andrei.

Fig. 11. Gheorghe Petrașcu, *Interior*, 1927, ulei pe pânză, 45,5 × 60,5 cm, MNAR, inv. 251/251. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 12. Gheorghe Petrașcu, *Case din Sighișoara*, 1922, ulei pe carton, 49,5 × 60,4 cm, MNAR, inv. 252/252.
Foto: Eduard Andrei.

Fig. 13. Nicolae Grigorescu, *Cioban*, nedatat (cca. 1900–1906), ulei pe lemn, 24,5 × 45 cm, MNAR, inv. 192/192.
Foto: Eduard Andrei.

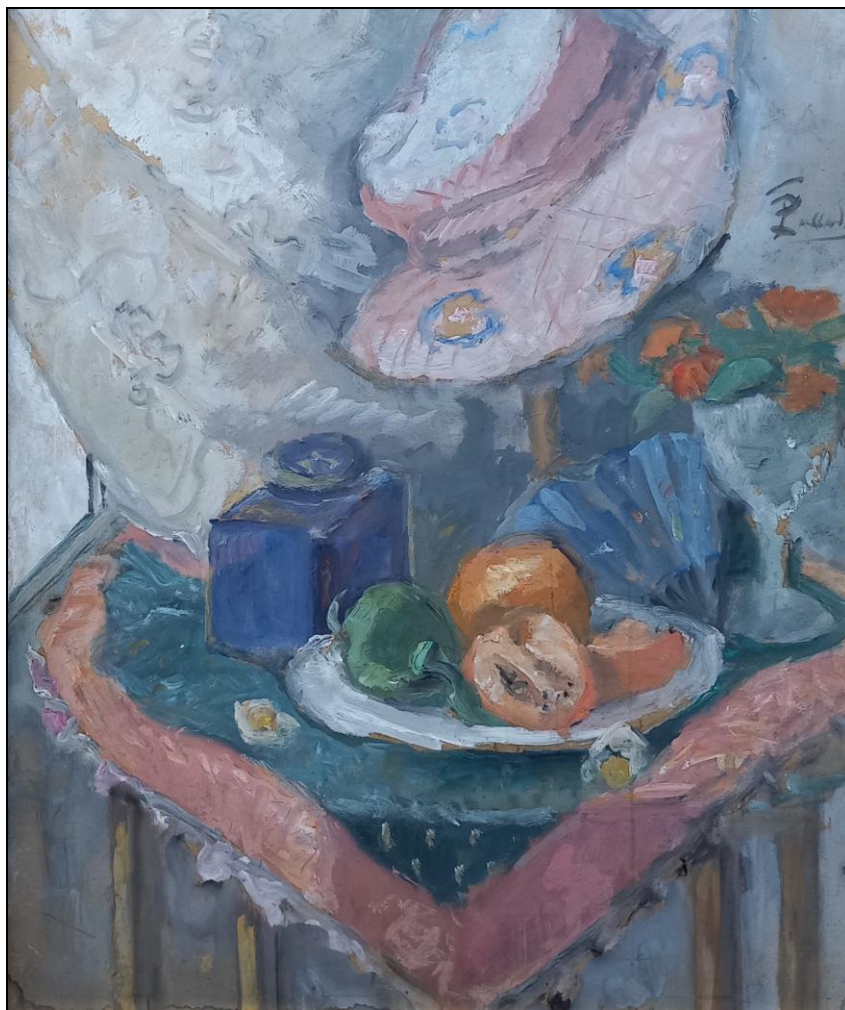

Fig. 14. Theodor Pallady, *Natură statică cu pălărie și călămară*, nedatat, ulei pe carton; 61 × 50 cm, MNAR, inv. 240/240. Foto: Eduard Andrei.

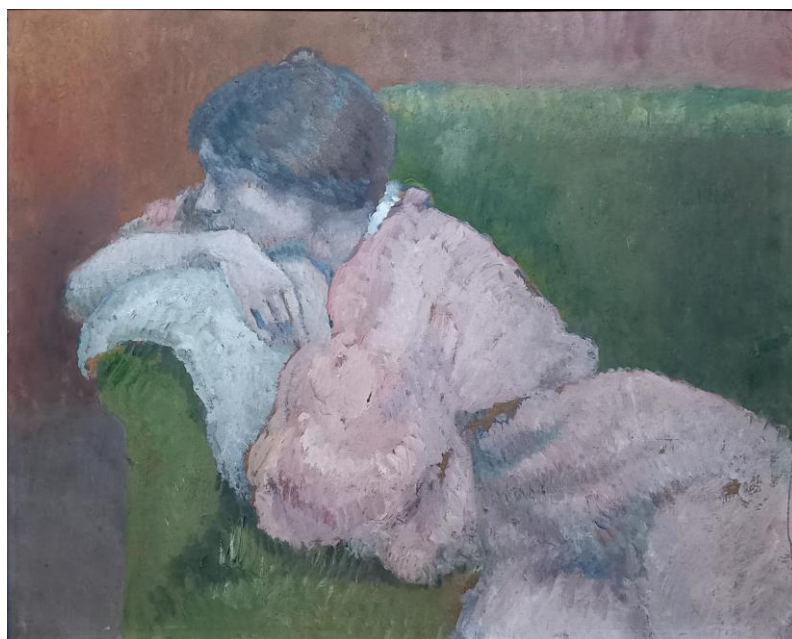

Fig. 15. Theodor Pallady, *Pe canapea (Portret de femeie)*, nedatat (cca. 1908–1912), ulei pe carton, 51 × 65 cm, MNAR, inv. 239/239. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 16. Nicolae Dărăscu, *Moschee la Balcic (Moschee turcească / Moschee din sudul Dobrogei)*, nedatat, ulei pe carton, 65 × 53 cm, MNAR, inv. 40/40. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 17. Ion Andreescu, *Vânat (Lișiță)*, nedatat (cca. 1881), ulei pe pânză, 69,8 × 54,3 cm, MNAR, inv. 10/10.
Foto: Eduard Andrei.

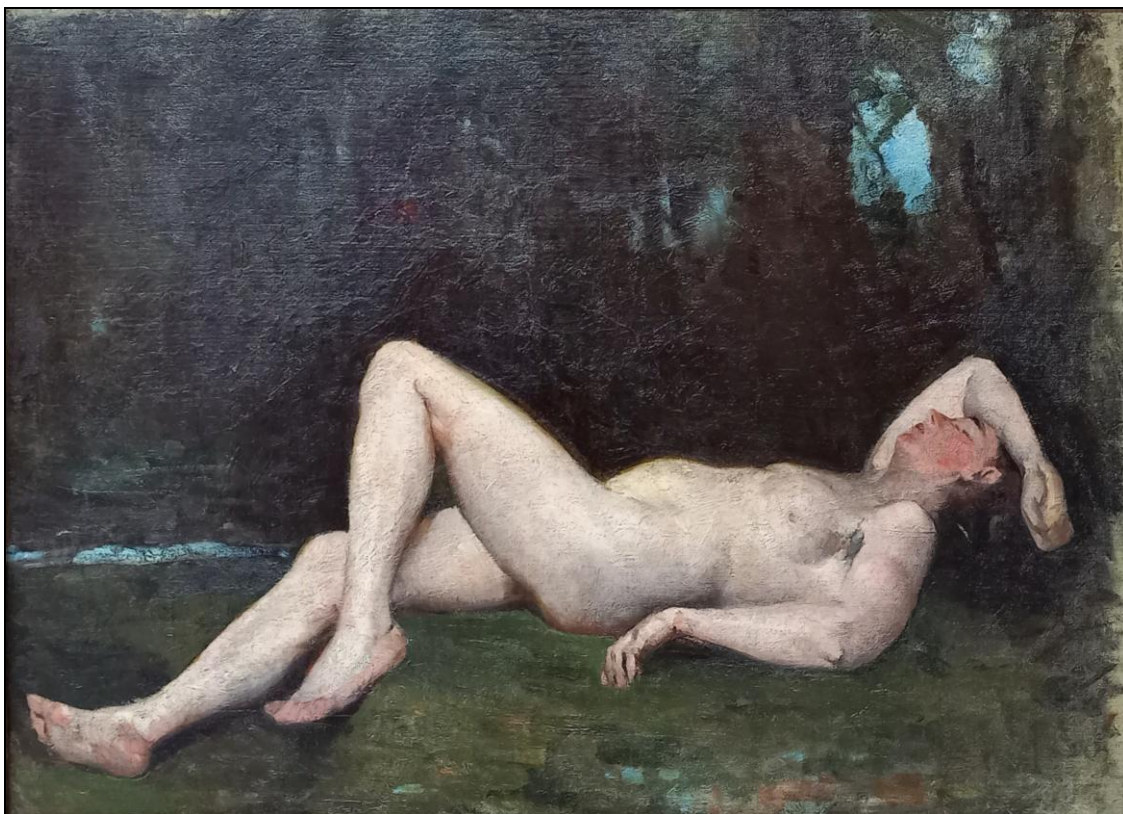

Fig. 18. Ion Andreescu, *Nud în pădure*, nedatat (cca. 1879–1881), ulei pe pânză, 59,8 × 80 cm, MNAR, inv. 9/9.
Foto: Eduard Andrei.

Tot atunci (9 august 1950) au revenit în țară și cele patru picturi de Theodor Aman, provenite de la muzeul care poartă numele marelui artist – primul director și profesor de pictură al Școlii de Belle-Arte din București, pe care a fondat-o, împreună cu Gheorghe Tattarescu, în 1864. Două dintre acestea au rămas definitiv în patrimoniul Muzeului Național, iar celelalte două au fost restituite Muzeului „Theodor Aman” (MTA), actualmente în subordinea Muzeului Municipiului București (MMB)³⁴. Potrivit documentului de arhivă, lucrările intrau în patrimoniul Muzeului de Artă al R.P.R. cu următoarele titluri: *Scenă în grădină*, *Interior de studio*, *Horă* și *Scenă pe terasă* – titluri ușor diferite față de cele din celelalte documente de arhivă sus-menționate (*Inventarul obiectelor trimise la Legațiunea Regală a României... și polița de asigurare...*). Le listez mai jos cu titlurile sub care se află azi în colecția MNAR, respectiv în colecția MMB–MTA, cu numerele de inventar aferente (în paranteze, pentru corespondență, sunt titlurile din procesul verbal din 9 august 1950):

– *Petrecere cu lăutari (Scenă în grădină)*, nedatat (cca. 1879–1890), ulei pe pânză, 51 × 90 cm, MNAR, inv. 3617/3617 (în Catalogul Muzeului „Theodor Aman” din 1908, figura la nr. 12) (Fig. 19)³⁵. Lucrarea este expusă în colecția permanentă a MNAR;

– *Atelierul mare al artistului / Atelierul artistului (Interior de studio)*, nedatat (cca. 1885), ulei pe pânză, 63,5 × 96,2 cm, Muzeul Municipiului București – Muzeul „Theodor Aman”, inv. 10 (Fig. 20)³⁶. Lucrarea este expusă în colecția permanentă a MMB–MTA;

– *După culesul viei (Horă)*, nedatat (cca. 1880–1890), ulei pe pânză, 48,8 × 75,5 cm, Muzeul Municipiului București – Muzeul „Theodor Aman”, inv. 26 (Fig. 21)³⁷. Lucrarea este expusă în colecția permanentă a MMB–MTA;

³⁴ Le sunt recunoscător managerului MMB, Adrian Majuru, directorului adjunct MMB, Elena Olariu, șefului secție Artă MMB, Angelica Iacob, muzeografele MMB-MTA, Greta Șuteu și Ionela Buța Șerban, pentru sprijinul în identificarea lucrărilor și a documentelor de arhivă relevante, ca și pentru dreptul de reproducere a imaginilor.

³⁵ Lucrarea este reprodușă în: Costina Anghel, Marina Vida, *Repertoriul picturii românești moderne. Secolul al XIX-lea*, vol. I (literele A–E), Muzeul Național de Artă al României, București, 2015, p. 58.

³⁶ Lucrarea este reprodușă și comentată în: Greta Șuteu, *Aman – Pictorul. Repertoriul de pictură al Muzeului „Theodor Aman”*, Muzeul Municipiului București, 2017, p. 218–221.

³⁷ Lucrarea este reprodușă în: Greta Șuteu, *Aman – Pictorul...*, op. cit, p. 113.

– *Petrecere în familie (Scenă pe terasă)*, nedatat (cca. 1878–1880), ulei pe pânză, 62,5 × 96,5 cm, MNAR, inv. 3621/3621 (în Catalogul Muzeului „Theodor Aman” din 1908, figura la nr. 18) (Fig. 22)³⁸. Lucrarea se află în depozitul MNAR, dar a fost expusă relativ recent la ediția Art Safari 2022, în cadrul expoziției „Theodor Aman. Primul artist român modern”³⁹. O altă versiune a lucrării, de dimensiuni mai mici, recadrată prin *zoom in* și cu o ușoară simplificare a detaliilor, este expusă în colecția permanentă a MNAR, sub titlul *Petrecere în grădină*⁴⁰.

Într-un document din Arhiva MMB–MTA (copie), din 28 ianuarie 1950 – o adresă semnată de pictorul Alexandru Moscu, pe atunci custodele (directorul) muzeului, prin care solicită înaintarea unei cereri către Ministerul Artelor, Serviciul Muzeelor, pentru aducerea în țară a celor patru lucrări de Aman care participaseră la Expoziția Universală de la New York (Fig. 23)⁴¹ –, lucrarea este menționată sub titlul *Petrecere de 1 Maiu*, probabil pentru a i se da „din condei” o anumită notă proletară, în ciuda evidenței, căci imaginea surprinde personaje burgheze ale protipendadei bucureștene a epocii, din care Aman făcea parte. Documentul conține numerele inițiale de inventar ale lucrărilor (10, 12, 18 și 26), care m-au ajutat în identificarea lor.

Un alt document din Arhiva MMB–MTA, intitulat *Lista lucrărilor de artă luate din Muzeul Th. Aman* (Fig. 24)⁴², semnat tot de directorul Alexandru Moscu, dovedește eforturile acestuia pentru aducerea în țară și apoi pentru recuperarea tuturor celor patru lucrări de Aman de la Muzeul Național, unde reveniseră, în cele din urmă, de la New York (deși documentul nu este datat, se deduce de aici că este ulterior datei de 9 august 1950, când lucrările s-au întors): „Tablourile cu No. 32, 33, 34 și 35 au fost aduse de la New-York în urma nenumăratelor noastre demersuri scrise, indicându-se și locul unde se aflau expuse, în urma cercetărilor noastre. Aceste tablouri care aparțin de drept Muzeului Th. Aman au fost repartizate după aducere Galeriei Naționale, fără a fi încunoștiințați. Cerem restituirea lor, întrucât figurează în inventarul Muzeului Th. Aman, sau măcar două din ele, care nici nu figurează în Muzeul R.P.R. (No. 34 și 35), să ne fie restituite, cunoscând că Muzeul Th. Aman a contribuit în cea mai mare măsură la îmbogățirea colecției Galeriei Naționale, în detrimentul Muzeului Aman.” În respectiva listă cele patru lucrări apar astfel: Nr. 32 – *Atelierul artistului* (inv. 10), Nr. 33 – *Petrecere cu lăutari* (inv. 12), Nr. 34 – *Petrecere de 1 Maiu* (inv. 18) și Nr. 35 – *După culesul viei* (inv. 26). După cum am arătat mai sus, până la urmă au fost restituite Muzeului Theodor Aman doar două dintre lucrări, cele de la pozițiile 32 și 35 în listă (inv. 10 și, respectiv, 26), celelalte două, de la pozițiile 33 și 34 (inv. 12 și, respectiv, 18) rămânând până azi la Muzeul Național.

Fig. 19. Theodor Aman, *Petrecere cu lăutari (Scenă în grădină)*, nedatat (cca. 1879–1890), ulei pe pânză, 51 × 90 cm, MNAR, inv. 3617/3617 (în Catalogul Muzeului „Theodor Aman” din 1908, figura la nr. 12). Foto: Eduard Andrei.

³⁸ Lucrarea este reprodusă în: Costina Anghel, Marina Vida, *Repertoriul picturii românești moderne...*, op. cit., p. 60 (și detaliu pe coperta volumului).

³⁹ Lucrarea este reprodusă în: Ioana Ciocan (coord.), Elena Olariu (curator și texte catalog), *Theodor Aman. Primul artist român modern / The First Modern Romanian Artist* (catalog Art Safari), Muzeul Municipiului București, 2023, p. 68–71.

⁴⁰ Lucrarea este reprodusă în: Costina Anghel, Marina Vida, *Repertoriul picturii românești moderne...*, op. cit., p. 76.

⁴¹ Arhiva Muzeului Municipiului București – Muzeul „Theodor Aman” (în continuare Arhiva MMB–MTA), Dosar 49, filă nenumărată (recto).

⁴² Arhiva MMB–MTA, Dosar 51, filă nenumărată (recto-verso).

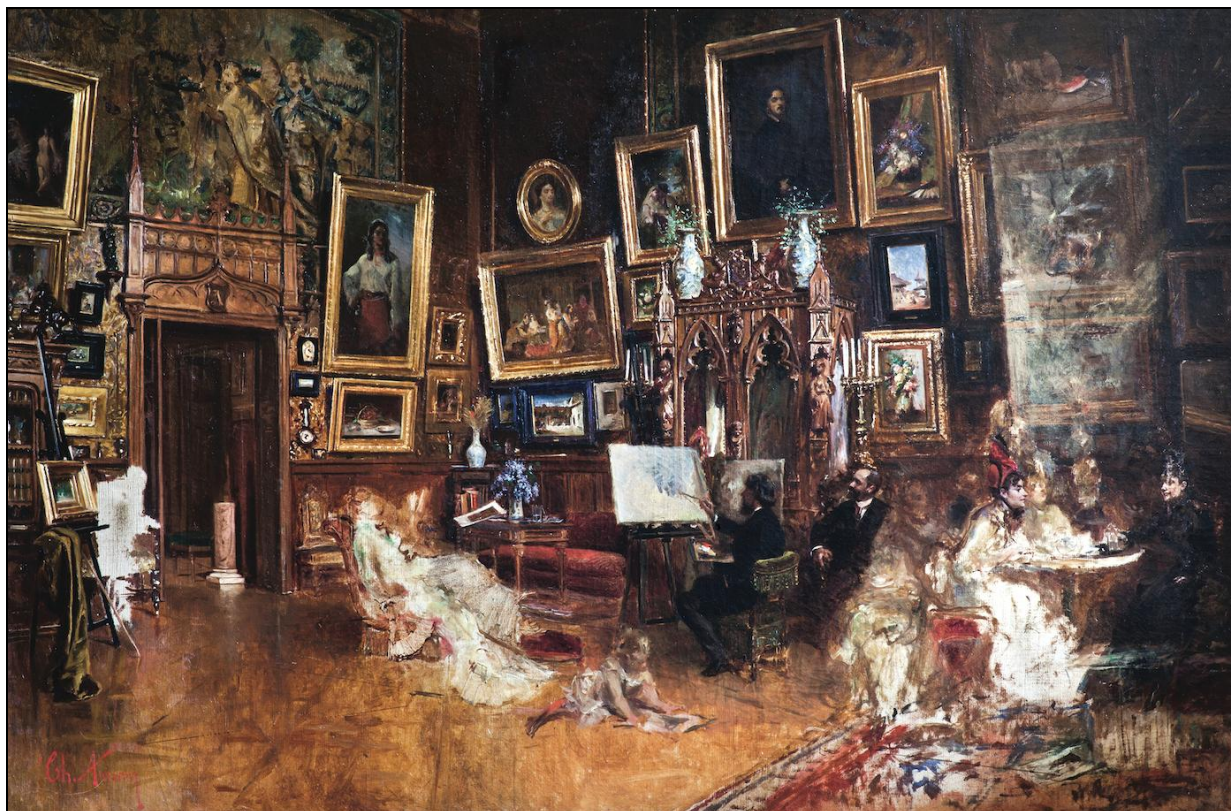

Fig. 20. Theodor Aman, *Atelierul mare al artistului / Atelierul artistului (Interior de studio)*, nedatat (cca. 1885), ulei pe pânză, 63,5 × 96,2 cm, MMB–MTA, inv. 10. Foto: MMB–MTA.

Fig. 21. Theodor Aman, *După culesul viei (Horă)*, nedatat (cca. 1880–1890), ulei pe pânză, 48,8 × 75,5 cm, MMB–MTA, inv. 26. Foto: MMB–MTA.

Fig. 22. Theodor Aman, *Petrecere în familie (Scenă pe terasă)*, nedatat (cca. 1878–1880), ulei pe pânză, 62,5 × 96,5 cm, MNAR, inv. 3621/3621 (în Catalogul Muzeului „Theodor Aman” din 1908, figura la nr. 18). Foto: MNAR.

Comitetul Provisoriu
București
Secțiunea Culturală
Muzeei Th. Aman

Muzeul „THEODOR AMAN”
REGISTRALIA
ESIR
Nr. 37 daty s JAN. 1950

Secțiunea Culturală
Serviciul Muzeelor. -

Vă înștiințăm că Tov. Bogdan din Ministerul
Artelor, prin cerere verbală solicită din partea
Muzeului nostru o adresă privind aducerea în
țară patru tablouri aparținând Muzeului
Th. Aman și aflate în momentul de față la
New-York.

Asemenea cereri s-au mai făcut de noi în trecut,
însă fără rezultat.

Vă rugăm să fiți a dispune să deținem
tepe Ministerului Artelor, Serviciul Muzeelor
o cerere pentru aducerea tablourilor în țară,
ele figurând în inventar și în Catalog cu Numerele:

1) Nr. 10 Atelierul artistului, ulei pe pânză semnat Th. Aman
0,61 x 0,94

2) Nr. 12 Petrecere cu cântăreți, ulei pe pânză, semnat Th. Aman
0,49 x 0,89.

3) Nr. 18 Petrecere de 1 Maiu, ulei pe pânză, -
0,60 x 0,95.

4) Nr. 26 După culciorul vii, ulei pe pânză, semnat Th. Aman
0,46 x 0,74.

Aceste patru tablouri au figurat în Exp. Interna-
țională din New-York din anul 1939, iar din date
cunoscute de noi, la Legatura R. P. R. în Statele
Unite, se poate afla unde sunt în momentul
de față, trecându-se apoi la facerea formalizi-
tatilor pentru aducerea lor în țară. -

Conservator: *AME*

Fig. 23. Arhiva MMB–MTA, Dosar 49,
Adresă de Alexandru Moscu / 28 ianuarie 1950, filă
nenumotată (recto).

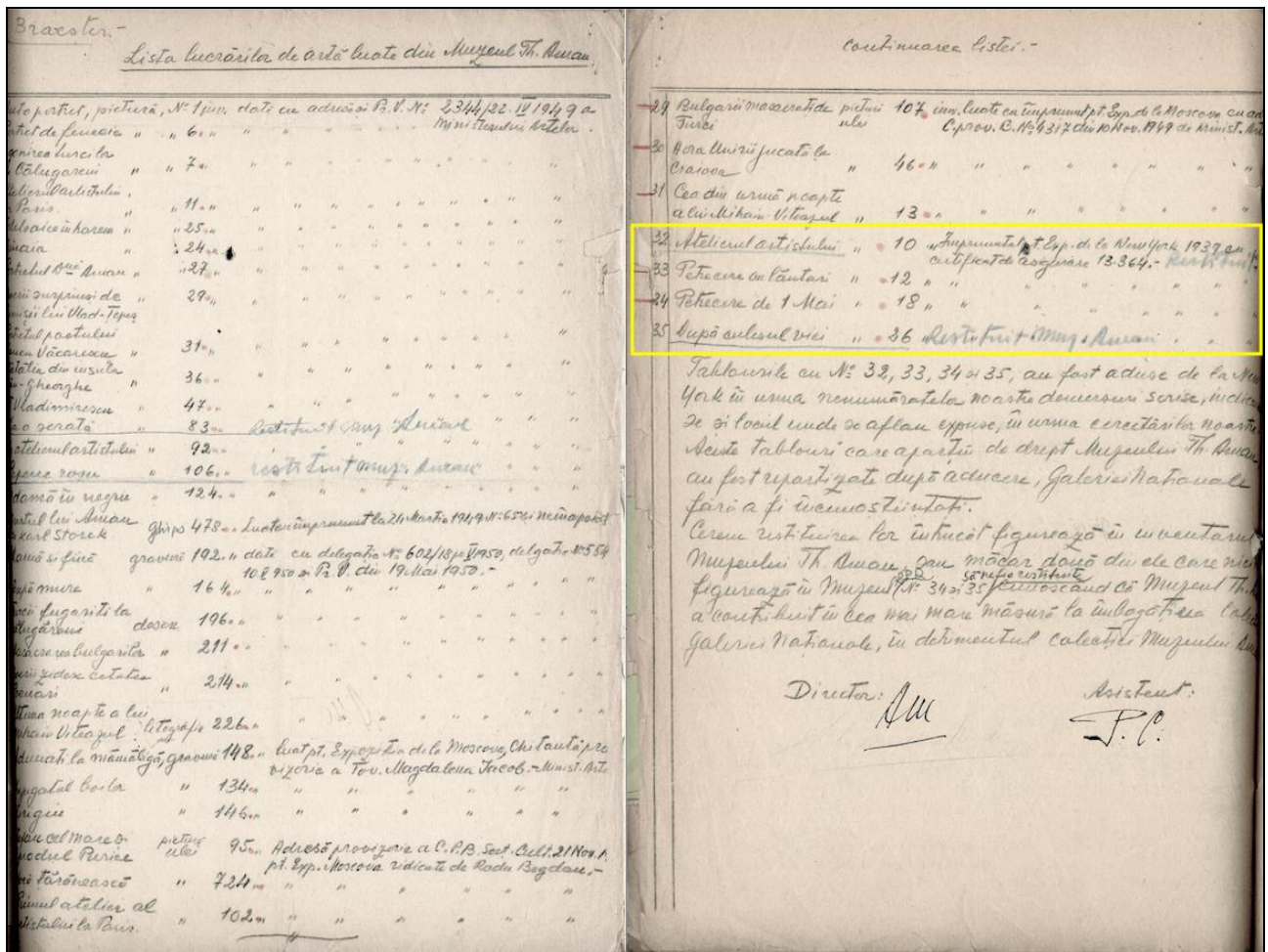

Fig. 24. Arhiva MMB-MTA, Dosar 51, Lista lucrărilor de artă luate din Muzeul Th. Aman, filă nenumărată (recto-verso).

Alte câteva picturi provenite de la Expoziția Universală de la New York intră în patrimoniul Muzeului de Artă al R.P.R., în baza *Procesului verbal de predare-primire / 4 septembrie 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe* (Fig. 25)⁴³, document semnat de Binder Solomon, gestionarul magaziei de inventare a Ministerului Afacerilor Externe, pentru predare, și, respectiv, Velicu Gheorghe, gestionar la Muzeul de Artă al R.P.R., pentru primire, asistat de tov. Leonie Bogdan:

– Gheorghe Petrașcu, *Case din Bretania (Peisaj de sat)*, nedatat (cca. 1915–1925), ulei pe pânză, 46 × 55 cm, MNAR, inv. 253/253 (Fig. 26);

– Nicolae Vermont, *Orfanele*, 1892, ulei pe pânză, 97 × 68 cm, MNAR, inv. 321/321 (Fig. 27). Pânza nu este întinsă pe șasiu. Lucrarea e foarte deteriorată și necesită restaurare. Sunt amuzante *graffiti*-urile din fundal, ca desene infantile cu un copil și un animal, în contrast cu realismul reprezentării personajelor centrale.

Odată cu apariția *Legii patrimoniului* (Legea nr. 63 din 30 octombrie 1974) publicate în *Buletinul Oficial* nr. 137 din 2 noiembrie 1974⁴⁴, se constată o creștere a interesului statului comunist pentru recuperarea și valorizarea patrimoniului românesc, inclusiv în privința operelor de artă românești aflate peste hotare, deși acest aspect nu este menționat explicit. Legea stipulează la articolul 2, pct. a): patrimoniul

⁴³ Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1/1950. Primiri opere de artă, *Proces verbal de predare-primire / 4 septembrie 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe*, f. 15.

⁴⁴ *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România. Partea I*, An 10, nr. 137, 2 noiembrie 1974. Online: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/356> (accesat 1 iunie 2025).

Inreg. Nr. 189

5 Septembrie 1950

*Inregistrat în
registru inventare
la nr. 14 și în recep
la nr. 77*

*Gh. Velicu
4. Sept 1950*

15

Nr. 2

PROCES VERBAL

Astăzi 4 Septembrie 1950 subsemnații, Binder Solomon, Gestionarul magaziei de inventare a Ministerului Afacerilor Externe, și Velicu Ghorghe gesitonar la Muzeul de Artă al R.P.R. în baza delegației No. 48147 din 31/VIII/950, asitat de tov. Leonie Bogdan în baza delegației No.48148 din 31/VIII 1950 am procedat primul la predarea și secundul la primirea următoarelor tablouri:

† Gh. Petrașcu	5172 253	• Peisaj de sat	5172 (case din brătună)
† R. Iosiș	5173 3430	• Varniță	5173
N. Vermont	5174 3737	• Petrececâmpenească	5174
† N. Vermont	5175 321	• Orfanele	5175
† Gh. Petrașcu	5176 3431	• Interior	5176

Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal în trei exemplare .-

Primele de la eliminatorul Afacerilor Externe și Predate & elctronale

S-a înregistrat în registru inventar nr: 2 la nr: 5172-5173-5174-5175-5176.

AM PRIMIT,

Gh. Velicu

AM PREDAT,

Gh. Velicu

ASISTAT DE:

Bogdan

*5.4.965
receptat primit
57*

Fig. 25. Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1/1950. Primiri opere de artă, Proces verbal de predare-primire / 4 septembrie 1950 a tablourilor primite de Galeria Națională de la Ministerul Afacerilor Externe, f. 15.

Fig. 26. Gheorghe Petrașcu, *Case din Bretania (Peisaj de sat)*, nedatat (cca. 1915–1925), ulei pe pânză, 46 × 55 cm, MNAR, inv. 253/253. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 27. Nicolae Vermont, *Orfanele*, 1892, ulei pe pânză, 97 × 68 cm, MNAR, inv. 321/321. Foto: MNAR.

cultural național cuprinde „bunuri cu valoare artistică deosebită: (...) opere reprezentative ale unor mari personalități creatoare consacrate, române sau străine, sau care, fiind creație anonimă, (...) prin trăsăturile caracteristice și prin raritatea lor sînt în cel mai înalt grad reprezentative pentru cultura și arta națională și universală, inclusiv pentru creația populară”; la articolul 3: „Patrimoniul cultural național al Republicii Socialiste România aparține, prin valoarea sa cultural-socială, poporului, face parte din averea societății socialiste”; la articolul 8: „Ministerul de Interne, cu sprijinul celorlalte organe centrale de stat și obștești, va lua măsuri de identificare, inventariere și recuperare a bunurilor care, ca efect al dispozițiilor legale sau procedurilor judiciare, au fost trecute în patrimoniul statului, fiind ulterior înstrăinate”; la articolul 9: „În vederea asigurării unitare a evidenței, ocrotirii, conservării, cercetării și valorificării științifice și cultural-educative a patrimoniului cultural național se înființează Comisia Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, Direcția patrimoniului cultural național, precum și oficii pentru patrimoniul cultural național județene și al municipiului București”; la articolul 17: „Bunurile din patrimoniul cultural național care aparțin statului nu pot fi înstrăinate sub nici o formă”; la articolul 22: „Înstrăinarea bunurilor din patrimoniul cultural național către persoane fizice sau juridice străine este cu desăvîrșire interzisă. Bunurile din patrimoniul cultural național pot fi trimise peste graniță pentru prezentare în cadrul unor expoziții românești sau în cadrul unor expoziții internaționale, precum și pentru efectuarea unor lucrări de restaurare sau a unor expertize (...), cu aprobarea Președintelui Republicii Socialiste România, la propunerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste”.

Pe fundalul *Legii patrimoniului*, patru ani mai târziu, în 1978, la aproape 40 (!) de ani de la Expoziția Universală, se mai întorc în țară câteva lucrări de pictură și sculptură care figuraseră în expoziție, conform *Procesului verbal nr. 26 / 9 decembrie 1978* (Fig. 28)⁴⁵, privind preluarea unor opere de artă românească sosite de la Ambasada R.S.R. din Washington, D.C., și de la New York. Documentul este întocmit în conformitate cu hotărârea Comitetului Politic Executiv al CC al PCR (Comitetul Central al Partidului Comunist Român) și cu adresa nr. 17979 / 30 octombrie 1978. Pentru predare, semnează Radu E. Nicolae, din partea Ministerului Afacerilor Externe – D.A.A. (Direcția Aprovizionare și Administrativă), iar pentru primire, Emilia Sîrbu, din partea C.C.E.S. (Consiliul Culturii și Educației Socialiste) – Muzeul de Artă al R.S.R.

Revin astfel în țară și următoarele lucrări:

– Irina Codreanu, *Cap de femeie*, bronz patinat, 32 × 21 × 27 cm, MNAR, inv. 87274/1791 (Fig. 29);

– Céline Emilian, *Cap de bărbat*, bronz patinat, 32 × 20 × 26 cm, MNAR, inv. 87275/1792 (Fig. 30);

– Marius Bunescu, *Castelul Bran (Cetate. Castelul Bran)*, nedatat, ulei pe pânză, 60 × 73,5 cm, MNAR, inv. 87157/ 9784 (Fig. 31). Lucrare care, potrivit etichetelor de pe verso, participase la *Salonul Oficial*, 1929, și la *Expoziția omagială Marius Bunescu*, organizată la Muzeul de Artă Târgu Mureș, aprilie 1982;

– Samuel Mütznier, *Fruite pe fereastră spre mare*, 1938, ulei pe pânză maruflată pe carton, 49 × 64,5 cm, MNAR, inv. 87236/9863 (Fig. 32).

În fine, o ultimă piesă în puzzle-ul revenirii obiectelor de artă în țară este *Ordinul Adjunctului Ministrului Afacerilor Externe nr. 111/ 5 aprilie 1979* (Fig. 33)⁴⁶, emis, așadar la exact 40 de ani de la deschiderea Expoziției Universale de la New York. Ordinul, semnat de Vasile Gliga, făcea trimitere la: „Hotărârea Comitetului Politic Executiv al CC al PCR referitoare la aducerea în țară de la misiunile diplomatice din străinătate a lucrărilor de artă românească ce fac parte din patrimoniul cultural-național”; la „predarea acestora către Consiliul Culturii și Educației Socialiste – Muzeul de Artă al R.S.România (adresa Cancelariei CC al PCR nr. 4170/ 4014 din 2 septembrie 1978)”; la „Decretul Consiliului de Stat nr. 38 / 27 februarie 1978⁴⁷, cu modificările aduse prin decretul nr. 408 / 19 octombrie 1978, privind

⁴⁵ Arhiva MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 – Transfer Ordine MAE, *Proces verbal 26 / 9 decembrie 1978*, filă nenumărată.

⁴⁶ Arhiva MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 – Transfer Ordine MAE, *Ordinul Adjunctului Ministrului Afacerilor Externe nr. 111/5 aprilie 1979*, filă nenumărată.

⁴⁷ <https://lege5.ro/Gratuit/he3denzs/decretul-nr-38-1978-pentru-modificarea-decretului-nr-589-1969-privind-organizarea-si-functionarea-ministerului-afacerilor-externe-devenit-legea-nr-38-1969-cu-modificarile-ulterioare?pid=45261195#p-45261195> (accesat 1 iunie 2025).

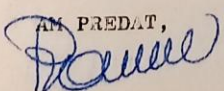
organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Externe”; precum și la „Decretul nr. 409 / 25 septembrie 1955⁴⁸, referitor la reglementarea transmiterii bunurilor proprietatea statului”. Adjunctul Ministrului ordona astfel, la articolul 1, trecerea din administrarea MAE (Ministerului Afacerilor Externe) în cea a Muzeului de Artă al R.S.R. a lucrărilor de artă românească din lista anexă prezentului ordin (evaluate la o valoare de inventar de 528.307 lei) și, la articolul 2, îndeplinirea prezentului ordin de către Direcția aprovizionare și administrativă și Direcția financiară și contabilitate.

PROCES-VERBAL NR. 26
 încheiat azi 09 XII 1978

RADU E. NICOLAE
 Subsemnatii ~~Șirbu Emilia~~, din partea Ministerului Afacerilor Externe - D.A.A. și Șirbu Emilia, din partea C.C.E.S. - Muzeul de Artă al R.S.România, în conformitate cu hotărârea Comitetului Politic Executiv al CC al PCR și având în vedere adresa C.C.E.S. - cabinet vicepreședinte - nr.17979 din 30 octombrie 1978, am procedat primul la predarea, iar secundul la preluarea următoarelor opere de artă românească sosite de la Ambasada R.S.România din WASHINGTON SI NEW YORK

Nr. crt.	Autorul	Denumirea lucrării
1.	Ion Jalea	„Nud de fata” sculptură bronz
2.	Milica Petracu	„Portret de femeie” bronz patinat
3.	Irina Codreanu	„Cap de femeie” bronz patinat
4.	Celina Emilia	„Cap de bărbat” bronz patinat
5.	Marius Bunesu	„Dunărea la Cozane” 54x67
6.	Alexandru Ciocoranu	„Natură stată în roșu” 60x71
7.	Marius Bunesu	„Cetate. Castelul Bron” 60x70
8.	Samuel Muzner	„Tudor pe ferocitatea spre mare” 50x65

Prezentul proces-verbal care s-a întocmit în două exemplare, din care unul pentru M.A.E. și unul pentru Muzeul de Artă, va constitui baza ordinului de transfer ce se va întocmi la terminarea acțiunii.

AM PREDAT,

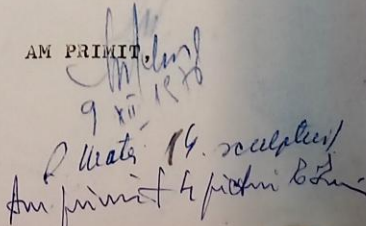
AM PRIMIT

 9 XII 1978
 R. Nicolae, 14. secretar
 Am primit la Muzeul de Artă

Fig. 28. Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 – Transfer Ordine MAE, Proces verbal 26 / 9 decembrie 1978, filă nenumărată.

⁴⁸ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/99> (accesat 1 iunie 2025).

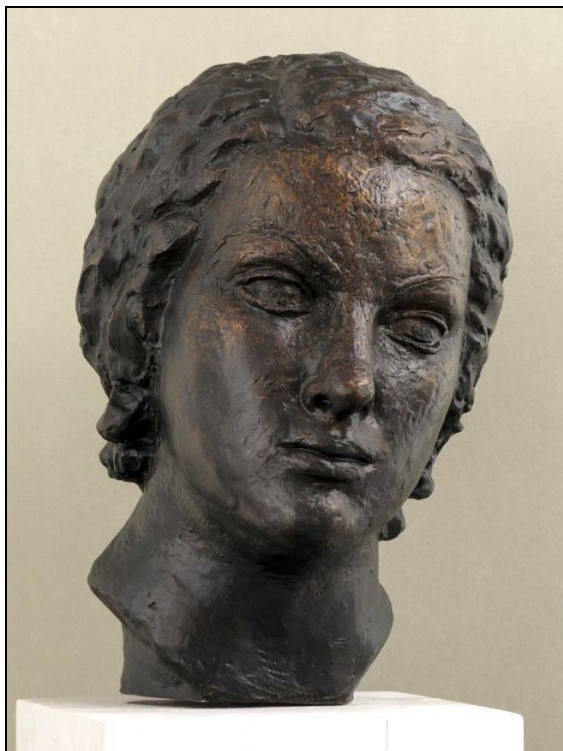

Fig. 29. Irina Codreanu, *Cap de femeie*, bronz patinat, 32 × 21 × 27 cm, MNAR, inv. 87274/1791. Foto: MNAR.

Fig. 30. Céline Emilian, *Cap de bărbat*, bronz patinat, 32 × 20 × 26 cm, MNAR, inv. 87275/1792. Foto: MNAR.

Fig. 31. Marius Bunescu, *Castelul Bran (Cetate. Castelul Bran)*, nedatat, ulei pe pânză, 60 × 73,5 cm, MNAR, inv. 87157/ 9784. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 32. Samuel Mützner, *Fructe pe fereastră spre mare*, 1938, ulei pe pânză maruflată pe carton, 49 × 64,5 cm, MNAR, inv. 87236/ 9863. Foto: Eduard Andrei.

Ca urmare a respectivului *Ordin*, se întocmește *Procesul verbal de recepție, inventariere și predare-primire nr. 1996 / 13 decembrie 1979* (Fig. 34)⁴⁹, semnat pentru predare de Emilia Sîrbu și pentru primire de Eugenia Ioanovici, ambele în calitate de „muzeograf conservator principal”, comisia de recepție fiind formată, „în baza deciziei interioare nr. 747 / 31.01.1079”, din Doina Schobel, Dana Herbay și (aceeași) Eugenia Ioanovici.

Documentul conține lunga listă a obiectelor de artă românească aflate la diverse misiuni diplomatice din întreaga lume și care trec acum din administrarea M.A.E. în cea a Muzeului de Artă al R.S.R. Printre acestea se numără și ultimele lucrări care se vor întoarce de la Ambasada României la Washington, D.C. (și de la Consulatul României la New York)⁵⁰:

– Marius Bunescu, *Biserica Radu Vodă*, nedatat, ulei pe pânză, 60 × 73,5 cm, MNAR, inv. 87158/9785 (Fig. 35);

– Lucian Grigorescu, *Peisaj din Franța*, 1928, ulei pe pânză, 74 × 101 cm, MNAR, inv. 87217/9844 (Fig. 36); *Lucrarea a fost reantoalată*;

– Ion Theodorescu-Sion, *În sat*, nedatat, 80,5 × 100 cm, MNAR, inv. 87260/9887 (Fig. 37). În cazul acestei lucrări, am avut satisfacția de a o identifica, coroborând documentele de arhivă (pista care mi s-a propus inițial ducea către o altă lucrare, *Vara la țară*, ulei pe carton, 53,5 × 65 cm, MNAR, inv. 309/309, probabil din cauza faptului că lucrarea figurează sub acest titlu în catalogul Pinacotecii din 1930⁵¹);

⁴⁹ Arhiva MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 – Transfer Ordine MAE, *Procesul verbal de recepție, inventariere și predare-primire nr. 1996 / 13 decembrie 1979*, file nenumerate.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 2, 10, 13, 16, 17 din respectivul document (file nenumerate în dosar).

⁵¹ Ministerul Instrucțiunii Publice, *Pinacoteca Statului, op. cit.*, p. nenumerotată.

- Ion Theodorescu-Sion, *Natură statică cu față de masă (Masa de Paști)*, 1929, ulei pe pânză, 81 × 64,5 cm, MNAR, inv. 87261/9888 (Fig. 38). Primul titlu eludează intenționat, în regimul comunist, icoana populară a *Fecioarei cu Pruncul*, element-cheie al compoziției, care este, în schimb, sugerat de al doilea titlu.

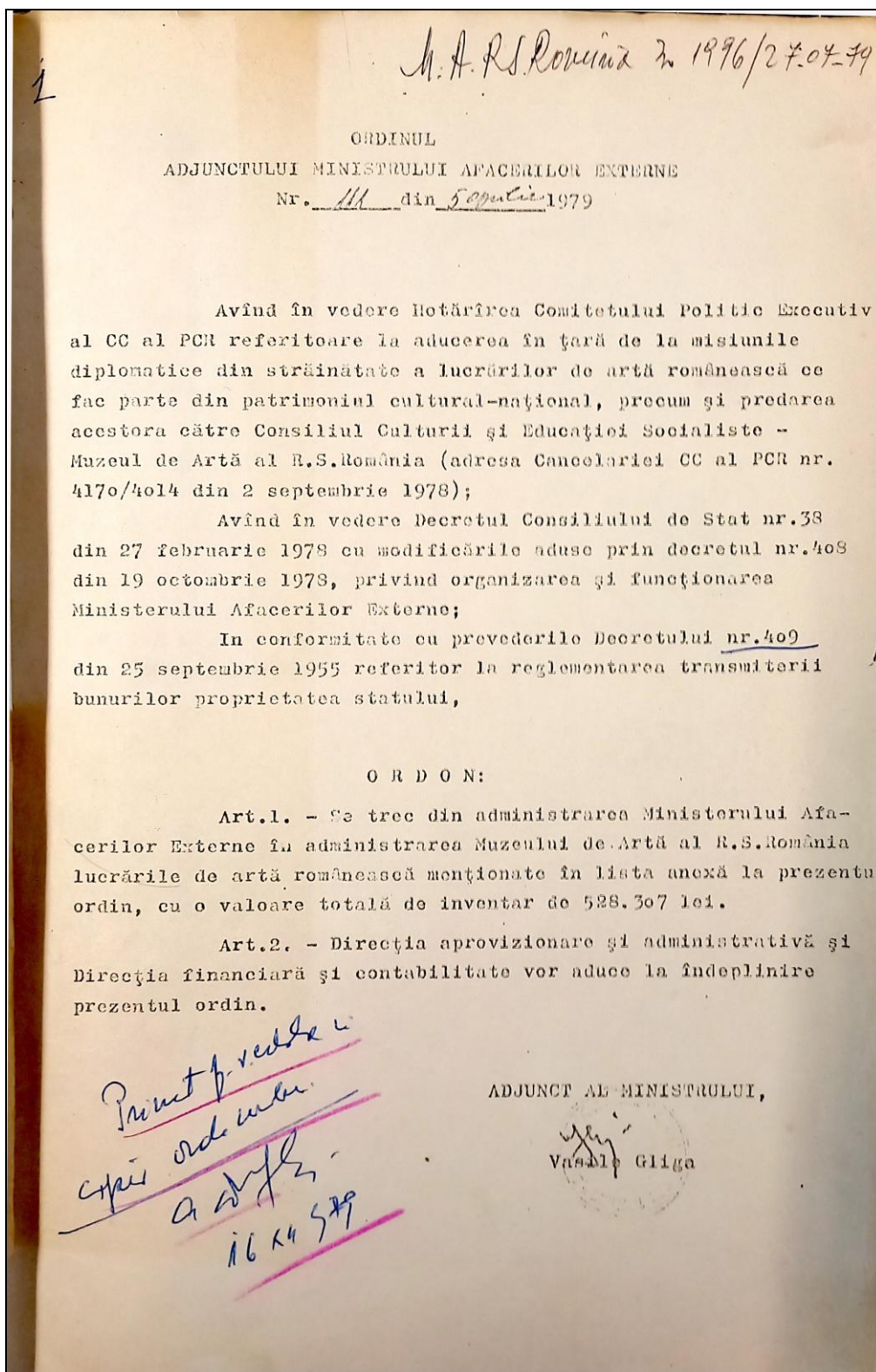

Fig. 33. Arhivele MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 – Transfer Ordine MAE, *Ordinul Adjunctului Ministrului Afacerilor Externe nr. 111/5 aprilie 1979*, filă nenumărată.

3

EVIDENTA CENTRALIZATA
A OPERELOR DE ARTA

Vizat
CONTABIL SEF,
[Signature]

De acord
SEF SECȚIE,
[Signature]

PROCES-VERBAL
DE RECEPȚIE, INVENTARIERE ȘI PREDARE-PRIMIRE NR. 1996 DIN 13 XII 1979

În conformitate cu Hotărârea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. (adresa Cancelariei C.C. al P.C.R. nr.4170 din 2.IX.1978), Ministerul Afacerilor Externe - emite ordinul adjunctului ministrului - nr.111 din 5 aprilie 1979, prin care se trec din administrarea Ministerului Afacerilor Externe în administrarea Muzeului de artă al R.S.România, lucrări de pictură românească, aduse în țară de la misiunile diplomatice din străinătate și care fac parte din patrimoniul cultural național, subsemnatele: Emilia Sîrbu și Eugenia Ioanovici, muzeografi conservatori principal, am procedat la primirea, recepționarea, inventarierea în patrimoniu și predarea-primirea a lucrărilor de pictură, cu datele de evidență mai jos înserate:

Nr. crt.	Nr. inventar M.A.E.	Evidență	Secție	Autor	Descriere	Valoare
1.	2.	3.	4.	5.	6.	
1.	190	87155	9782	Bunescu Marius (Haga)	Peisaj ulei pe carton 0,610 x 0,740 semnat și datat stg.jos cu albastru Bunescu (1)922 bună	420.-
2.	6059	87156	9783	Bunescu Marius (Washington)	Dunărea la Cazane ulei pe placaj 0,555 x 0,690 semnat dr. jos cu brun: Bunescu nedatat relativ bună (ciobituri pe mar- gini, fisurat spre mijloc și în mai multe locuri pe margini).	130.-

. // .

Fig. 34. Arhivele MNAR, Birou Evidență Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 1979 - Transfer Ordine MAE, Procesul verbal de recepție, inventariere și predare-primire nr. 1996 / 13 decembrie 1979, p. 1.

Fig. 35. Marius Bunescu, *Biserica Radu Vodă*, nedatat, ulei pe pânză, 60 × 73,5 cm, MNAR, inv. 87158/ 9785. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 36. Lucian Grigorescu, *Peisaj din Franța*, 1928, ulei pe pânză, 74 × 101 cm, MNAR, inv. 87217/ 9844. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 37. Ion Theodorescu-Sion, *În sat*, nedatat, 80,5 × 100 cm, MNAR, inv. 87260 / 9887. Foto: Eduard Andrei.

Fig. 38. Ion Theodorescu-Sion, *Natură statică cu față de masă (Masa de Paști)*, 1929, ulei pe pânză, 81 × 64,5 cm, MNAR, inv. 87261 / 9888. Foto: Eduard Andrei.

Rămâne încă neclar momentul în care s-au întors în țară alte câteva picturi, precum:

– Nicolae Tonitza, *Femeie în cerdac*, la care m-am referit mai sus;

– Nicolae Vermont, *Curte la Câmpulung*, nedatat, ulei pe pânză, 80 × 60 cm, inv. 322/322; Lucrarea a fost transferată Muzeului Regional de Artă Craiova, cf. Dispoziției 368 / 11.04. 1966⁵².

Analizând ansamblul acestor lucrări, se poate observa că, sub raport stilistic, componenta artistică a participării României la Expoziția Universală de la New York din 1939–1940 prezenta mai degrabă o viziune conservatoare. În pictură, de pildă, lucrările expuse nu au depășit sintaxele impresioniste și postimpresioniste, care au dominat la noi în perioada interbelică (deși Impresionismul și Postimpresionismul erau curente care se consumaseră deja în Occident la sfârșitul secolului al XIX-lea).

Este semnificativ, în acest sens, că niciunul dintre pictorii avangardei interbelice – Marcel Iancu, Victor Brauner, Corneliu Michăilescu, M.H. Maxy, Hans Mattis-Teutsch, pentru a da doar aceste exemple – nu a figurat în selecția oficială pentru Expoziția Universală de la New York din 1939–1940. Dintre lucrările selectate, cele mai avangardiste – printr-o oarecare stilizare de tip cubist – mi se par a fi cele ale lui Lucian Grigorescu și Ion Theodorescu-Sion. Sau poate, în mod ironic, *verso*-ul lucrării lui Pallady, *Natură statică cu pălărie și călămară* – unde este pictată o doamnă în fotoliu în timpul lecturii, peste care au fost lipite etichetele de participare a lucrării de pe *recto* la anumite expoziții –, care arată azi ca un colaj modern (Fig. 39). Fără a exista o relație de cauzalitate directă, viziunea estetică de orientare conservatoare, reflectată de componenta artistică din Casa Românească la Expoziția Universală de la New York, și absența artiștilor de avangardă pot fi totuși corelate cu climatul ideologic al epocii, marcat, între altele, de regimul autoritar al lui Carol al II-lea și de ascensiunea Mișcării Legionare⁵³.

Fig. 39. *Verso*-ul lucrării lui Pallady, *Natură statică cu pălărie și călămară*, unde este pictată o doamnă în fotoliu în timpul lecturii. Foto: Eduard Andrei.

⁵² Arhiva MNAR, Birou Evidența Centralizată și Informatizată a Operelor de Artă, Dosar 2 / 1996 – Ieșiri, f. 65 și 68.

⁵³ În perioada 1927–1941, Mișcarea Legionară – cunoscută și sub denumirile Legiunea Arhanghelul Mihail, Garda de Fier, Totul pentru Țară – a promovat un ultranaționalism de extremă dreaptă, de orientare fascistă și nazistă, conjugat cu exaltarea sentimentului creștin-ortodox, culminând cu proclamarea Statului Național-Legionar, după abdicarea regelui Carol al II-lea (1940).

Din această perspectivă, eșecul expoziției Brâncuși – căreia i-am dedicat un capitol⁵⁴ – în cadrul participării României la Expoziția Universală de la New York poate fi văzut și ca o insuficientă înțelegere și, în consecință, apreciere a operei sale avangardiste din partea anumitor oficiali români, în ciuda succesului său crescând pe plan internațional, mai ales în SUA, și a faptului că, doar cu un an înainte de deschiderea Expoziției Universale, sculptorul inaugurase la Târgu-Jiu ansamblul monumental *Calea Eroilor* (înscris din 2024 în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO).

Instrumentalizarea artei în scop propagandistic și punerea în mișcare a unui uriaș aparat birocratic au făcut parte, așadar, din ingredientele Expoziției Universale de la New York din 1939–1940. În cele din urmă, cele mai multe dintre picturile de șevalet și câteva sculpturi – identificate în acest studiu – au revenit în țară după un deceniu sau chiar patru decenii.

⁵⁴ Vezi Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, *Două istorii...*, *op. cit.*, Partea a II-a, Cap. V, p. 214–230.

